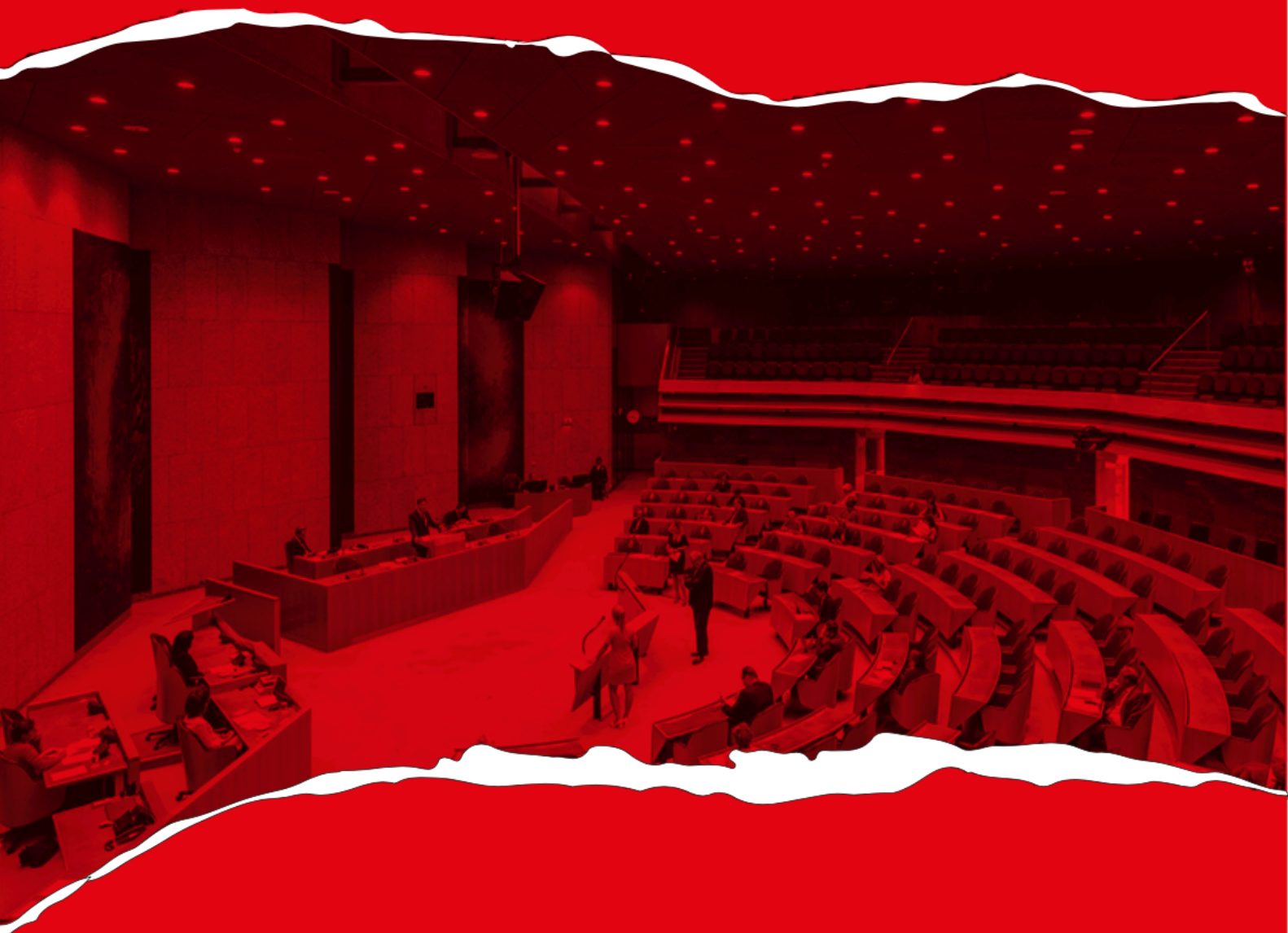

DISCUSSIE EN BESLUITVORMING IN DE TWEEDE KAMER OVER RACISME EN DISCRIMINATIE 2017 - 2020

EEN EERSTE VERKENNING

Comité
21 | **maart**
INTERNATIONALE DAG
TEGEN RACISME &
DISCRIMINATIE

www.21maartcomite.nl

 facebook.com/comite21maart

DISCUSSIE EN BESLUITVORMING IN DE TWEEDE KAMER OVER RACISME EN DISCRIMINATIE 2017 - 2020

Een verkenning

3 maart 2021

Door Floor Boots en Ewoud Butter

(in opdracht van Comité 21 Maart)

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
2.	Verkiezingen 2017	7
2.1.	Verkiezingen 2017: wat beloofden de politieke partijen?	7
2.2.	Verkiezingsuitslag en samenstelling Tweede Kamer	8
2.3.	Formatie	8
2.4.	Regerakkoord (VVD, CDA, D66, ChristenUnie)	9
3.	Beleid en debat op hoofdlijnen 2017- 2020	11
3.1.	Ter inleiding	11
3.2.	Algemeen discriminatie	14
3.3.	Arbeidsmarktdiscriminatie	20
3.3.1.	Stagediscriminatie	21
3.3.2.	Uitzendbureaus	23
3.4.	Discriminatie op de woningmarkt	25
3.5.	Etnisch profileren	27
3.5.1.	Door de politie	27
3.5.2.	Door de belastingdienst	29
3.6.	Racisme en discriminatie in de zorg	31
3.7.	Seksisme	32
3.8.	Discriminatie van LHBTI-personen	38
3.9.	Discriminatie op grond van herkomst	41
3.10.	Anti-zwart racisme/afrofobie/Zwarte Piet	44
3.11.	Koloniaal en slavernijverleden	46
3.12.	Antisemitisme	49
3.13.	Moslimhaat/moslimdiscriminatie	50
3.14.	Discriminatie van Roma en Sinti	56
3.15.	Discriminatie op grond van beperking	57
3.16.	Leeftijdscdiscriminatie	59

BIJLAGE: DISCRIMINATIE EN RACISME IN DE VERKIEZINGSPROGRAMMA'S 2017	64
Gronden van discriminatie	64
Registratie, wetgeving en handhaving	65
Discriminatie op de arbeidsmarkt	66
Etnisch profileren	66
Koloniaal verleden/ slavernijverleden	67

1. Inleiding

Op 17 maart 2021 gaat Nederland weer naar de stembus om een nieuwe Tweede Kamer te kiezen. Dit is een goed moment om terug te blikken naar wat het kabinet en de partijen in de Tweede Kamer de afgelopen vier jaar hebben bereikt. In dit rapport kijken wij vooral naar de aanpak van racisme en discriminatie. In de verkiezingsprogramma's van bijna alle politieke partijen stonden in 2017 voornemens om iets tegen discriminatie en racisme te doen. Wat is daarvan terecht gekomen in de periode maart 2017 tot en met december 2020? Wat heeft het kabinet gedaan, wat voor initiatieven zijn er gekomen van de Tweede Kamerfracties en hoe hebben de politieke partijen gestemd?

Wij zijn begonnen dat te inventariseren door ministeriële nota's, brieven van de regering aan de Tweede Kamer, Tweede Kamer Handelingen, moties, amendementen, initiatiefnota's etc. door te nemen. Onze belangrijkste bronnen waren de website overheid.nl (meer specifiek zoek.officielebekendmakingen.nl), de website van de Tweede Kamer (tweedekamer.nl), de periodieke en overzichtelijke publicaties 'Stemmingen en Koersen' van Radar¹ en diverse publicaties op het internet. Dit is met nadruk een verkenning. Het is namelijk niet mogelijk in korte tijd alles te onderzoeken. Om een indruk te geven: alleen al in de periode van 15 maart 2017 tot 31 december 2020 komt de term discriminatie in ruim 3000 Kamerstukken voor. Soms zijn dit korte moties, dan weer beleidsstukken of transcripties van lange commissievergaderingen of plenaire overleggen.

Behalve discriminatie zijn er nog veel andere mogelijke thema's, deelonderwerpen of doelgroepen waarop gezocht kan worden in de Tweede Kamerstukken. Om ook hiervan een indruk te geven: in dezelfde periode werd het woord racisme in 727 stukken genoemd. Daarna volgden onder andere antisemitisme (477), leeftijdsdiscriminatie (266), islamofobie (100), moslimdiscriminatie (89), homofobie (67), Black Lives Matter (61, allemaal na juni 2020), seksisme (57), jodenhaat (41), moslimhaat (39), afrofobie (5) en anti-zwart racisme (4). In de Tweede Kamerstukken tussen maart 2017 en juli 2020 ging het 484 maal over transgenders, 284 keer ging het over Zwarte Piet, 118 keer over slavernijverleden en 67 keer ging het over inheemse volken (of volkeren).

Omdat onze tijd voor dit onderzoek gelimiteerd was en wij bij lange na niet alles konden lezen, hebben wij ons beperkt tot enkele hoofdlijnen: de grotere debatten en beleidsnota's over discriminatie. Welke onderwerpen kwamen daar aan de orde, welke moties werden in stemming gebracht en aangenomen? In dit rapport doen wij, zo feitelijk mogelijk, verslag van deze verkenning op hoofdlijnen. Dit betekent dat er nog heel veel buiten dit onderzoek is gevallen: honderden documenten met interessante en relevante informatie, vragen en voorstellen hebben we (nog) niet kunnen lezen en vallen (nog) buiten ons gezichtsveld. In dit rapport beperken we ons voornamelijk tot het behandelen van de moties waarvoor een Kamermeerderheid was. De vele moties die zijn afgewezen behandelen wij, op enkele uitzonderingen na, niet. In een later stadium hopen we alsnog een analyse van het stemgedrag van verschillende politieke partijen te kunnen presenteren.

In hoofdstuk 2 geven wij een korte schets van de politieke context: de verkiezingen van 2017, de formatie en het regeerakkoord. Hoofdstuk 3 vormt het grootste en belangrijkste deel van dit rapport. Hierin geven we een grove schets van verschillende onderwerpen. We hebben hierbij, op verzoek van

¹ <https://radar.nl/publicaties>

het Comité 21 maart, aan twee onderwerpen extra aandacht besteed: bij anti-zwart racisme/afrofobie en moslimhaat hebben we relatief meer documenten bestudeerd. In de bijlage geven we een overzicht van een eerder gepubliceerde analyse van de verkiezingsprogramma's van politieke partijen in 2017. In een later stadium hopen we een vergelijkbaar overzicht te maken van de verkiezingsprogramma's voor de komende verkiezingen.

Bij het verwerken van een grote hoeveelheid data in relatief korte tijd zullen wij ongetwijfeld fouten hebben gemaakt. Correcties en aanvullingen zijn voor een volgende versie daarom van harte welkom bij de auteurs.

2. Verkiezingen 2017

2.1. Verkiezingen 2017: wat beloofden de politieke partijen?

In vergelijking met 2012 ging het in 2017 tijdens de verkiezingscampagne vaker dan voorheen over immigratie en integratie. Immigratie was door verschillende partijen hoog op de agenda geplaatst door de toestroom van vluchtelingen uit onder andere Syrië in 2015, en het soms gewelddadige verzet daartegen op verschillende plekken in Nederland. Daarnaast was er in vergelijking met vier jaar geleden door de vele terroristische aanslagen in Europa in 2015 en 2016, meer aandacht voor radicalisering en vooral ‘jihadistisch terrorisme’.

Dit leidde bij een aantal partijen tot voorstellen die volgens de Nederlandse Orde van Advocaten haaks stonden op de rechtsstaat en vooral een inperking waren van de geloofsvrijheid van moslims.² Voorbeelden die zij noemden waren onder andere “een verbod op buitenlandse financiering van moskeeën (CDA), denaturalisatie van criminelen met een dubbele nationaliteit (VNL), het niet toelaten van immigranten uit islamitische landen (PVV), het desnoods stateloos maken van Nederlanders die zich aansluiten bij een terroristische organisatie (VVD) en het opeisen van rechten voor christenen die aan andere groepen worden onthouden (SGP).”³

In 2017 analyseerde Ewoud Butter voor het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) en Republiek Allochtonië⁴ alle verkiezingsprogramma’s op verschillende thema’s, waaronder de aanpak van discriminatie.⁵ In de bijlage geven wij van dit laatste onderdeel een samenvatting. Hieruit blijkt dat bijna alle partijen zich in 2017 uitspraken tegen (vormen van) discriminatie. De VVD wilde discriminatie vooral bestrijden middels betere handhaving en door in te zetten op voorlichting en onderwijs. Andere partijen deden voorstellen om de wetgeving te veranderen, de registratie van discriminatie te vergemakkelijken of de politie en het Openbaar Ministerie (OM) meer armslag te geven. Ook werden er door diverse partijen specifieke voorstellen gedaan om discriminatie op de arbeidsmarkt tegen te gaan.

Aan sommige onderwerpen, zoals etnisch profileren, het koloniaal- en slavernijverleden werd vooral aandacht besteed door de partijen D66, GroenLinks, PvdA, SP, ChristenUnie, DENK, PvdD en Artikel 1 (voorganger van BIJ1).

² <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/de-verkiezingsprogramma-s-en-de-vrijheid-van-godsdienst>

³ <https://nos.nl/artikel/2158168-advocaten-veel-verkiezingsprogramma-s-ondermijnen-rechtsstaat.html>

⁴ Zie een overzicht hier: <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/integratie-discriminatie-en-meer-in-de-verkiezingsprogramma-s>

⁵ E. Butter (2017), Wat zeggen de verkiezingsprogramma’s over immigratie, integratie, discriminatie en tegengaan van radicalisering?. Utrecht: KIS

2.2. Verkiezingsuitslag en samenstelling Tweede Kamer

Op 15 maart 2017 vonden de verkiezingen plaats. De twee coalitiepartijen (VVD en PvdA) verloren beiden flink: de VVD verloor 8 zetels en de PvdA verloor 29 zetels. Uitgezonderd van de ChristenUnie, de SGP en de SP wonnen alle oppositiepartijen zetels. De nieuwe partijen DENK en Forum voor Democratie (FvD) kwamen met respectievelijk 3 en 2 zetels in de nieuwe Tweede Kamer die op 23 maart 2017 werd geïnstalleerd.

Verkiezingsuitslag

VVD: 33
PVV : 20
CDA: 19
D66: 19
GROENLINKS: 14
SP: 14
PvdA.: 9
ChristenUnie: 5
PvdD: 5
50PLUS: 4
SGP: 3
DENK: 3
FvD: 2

2.3. Formatie

Het duurde nog een paar maanden voordat na een lange formatieperiode een nieuwe regering aantrad. Na het enorme verlies liet de PvdA weten het niet gepast te vinden deel te nemen aan een nieuw kabinet. Tot half juni werd geprobeerd een kabinet te vormen met de VVD, het CDA, D66 en GroenLinks, maar dit liep stuk op het onderwerp migratie, en dan vooral op mogelijke afspraken tussen de EU en Turkije, en de mogelijkheid van vergelijkbare afspraken met andere landen.

Op 27 juni concludeerde informateur Tjeenk Willink in zijn eindverslag dat de enige mogelijkheid voor een meerderheidskabinet een kabinet was met de vier partijen VVD, CDA, D66 en ChristenUnie. Op 9 oktober lag er een voorlopig coalitieakkoord en op 26 oktober kon het nieuwe kabinet geïnstalleerd worden.

Verlies van krappe meerderheid

Aan de kleine meerderheid (76 van de 150 Kamerzetels) die het kabinet had, kwam in september 2019 een einde, toen de VVD het lid Wybren van Haga uit de Tweede Kamerfractie zette. Van Haga besloot zijn zetel niet op te geven en door te gaan als eenmansfractie. Op 22 mei 2020 maakte Van Haga bekend dat hij lid geworden was van FvD.

Na de verkiezingen van de Eerste Kamer in 2019 verloor het kabinet ook zijn meerderheid in de Eerste Kamer. Dit betekende dat het kabinet sindsdien zowel in de Tweede als de Eerste Kamer meerderheden moest vormen door samen te werken met andere partijen 'over links' of 'over rechts'.

Afsplitsingen

Behalve Van Haga waren er de afgelopen vier jaar meer Kamerleden die in de Tweede Kamer bleven, maar niet meer als lid van de fractie waarvoor zij gekozen werden. Femke van Kooten Arissen verliet de fractie van de Partij voor de Dieren (PvdD) en vormde tijdelijk (van mei 2020 tot en met augustus 2020) een fractie met Henk Krol die 50PLUS had verlaten. Deze fractie wordt in de Kamerstukken en in dit rapport omschreven als de Groep Krol/vKA.

2.4. Regeerakkoord (VVD, CDA, D66, ChristenUnie)

In oktober 2017 werd het regeerakkoord 'Vertrouwen in de Toekomst' gepresenteerd. De coalitiepartijen schreven hierin over discriminatie onder andere:

"Een democratische samenleving kan alleen functioneren als we een grens trekken als vrijheden van de ander worden bedreigd, als iedereen meedoet en discriminatie wordt bestreden. Voor homohaat, antisemitisme, moslimhaat, eerwraak, genitale verminking, kinderhuwelijken, gedwongen huwelijken, haat zaaien en geweld tegen andersdenkenden en tegen minderheden is geen plaats in onze samenleving."

Het regeerakkoord bevatte onder andere de volgende voornemens:⁶

- het discriminatieverbod van artikel 1 van de Grondwet uit te breiden met de discriminatiegronden seksuele gerichtheid en beperking of handicap/chronische ziekte;
- het initiatiefvoorstel van D66, GroenLinks en PvdA te steunen om de Algemene wet gelijke behandeling aan te vullen ter verduidelijking van de rechtspositie van transgender personen en personen met een intersekse conditie;
- de strafmaat voor haatzaaien (artikel 137d van het Wetboek van Strafrecht) te verdubbelen van 1 naar 2 jaar;
- arbeidsdiscriminatie met kracht aanpakken en een actief diversiteits- en antidiscriminatiebeleid te gaan voeren.

⁶ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2016-deel-2/>

Het 'Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie' uit 2014 krijgt een vervolg met o.a.:

- aandacht voor het bestrijden van discriminatie in sollicitatieprocedures;
- aandacht voor zwangerschapsdiscriminatie;
- en aandacht voor de rol van de inspectie SZW die sinds 2015 een speciaal inspectieteam heeft om discriminatie op de werkvloer te bestrijden.

3. Beleid en debat op hoofdlijnen 2017- 2020

3.1. Ter inleiding

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is in Nederland coördinerend minister discriminatie. In het kabinet Rutte III is dat minister Ollongren van D66. Vanwege gezondheidsredenen was zij vanaf oktober 2019 zes maanden afwezig en werd zij als minister vervangen door Raymond Knops van het CDA. De minister van Binnenlandse Zaken rapporteert jaarlijks over de voortgang van het discriminatiebeleid en doet dat namens de minister van Justitie en Veiligheid (JenV), de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media (BVOM) en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Discriminatiecijfers

De minister van Binnenlandse Zaken stuurt ook jaarlijks de Discriminatiecijfers naar de Tweede Kamer van de meldpunten die discriminatie registreren en het rapport 'Cijfers in Beeld' met de cijfers van het OM. Het eerste rapport wordt ieder jaar samengesteld door Art. 1 en bevat de cijfers van de politie, antidiscrimatievoorzieningen (ADV's), College voor de Rechten van de Mens (CRM) en Meldpunt internetdiscriminatie (MiND), het bureau dat internetdiscriminatie registreert. Deze jaarlijkse rapporten zijn terug te vinden op discriminatie.nl.

Volgens het laatste rapport, '**Discriminatiecijfers 2019**', ontvingen de ADV's in 2019 meldingen over 4.382 incidenten.⁷ Dit betekende een toename van 1,4 procent ten opzichte van 2018. Ook bij de politie en het College voor de Rechten van de Mens was sprake van een toename van het aantal meldingen.

Net als dit in voorgaande jaren het geval was, was herkomst bij zowel de politie (39%) als bij de ADV's (44%) de vaakst geregistreerde discriminatiegrond. Dit werd niet verder gespecificeerd naar bepaalde groepen. Bij de ADV's werd verder relatief vaak melding gedaan van discriminatie op de gronden handicap (12%) en geslacht (12%), uitgesplitst in discriminatie van transgender personen (2%) en mensen met overig geslachten (10%). In vergelijking met vorig jaar nam het aantal meldingen van moslimdiscriminatie iets af (van 5% naar 4%) en het aandeel antisemitisme iets toe (van 1% naar 2%). Wat over 2019 verder opviel was het relatief hoge aantal meldingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid (van 4% naar 9%). Dit waren waarschijnlijk meldingen over de Nederlandse vertaling en door velen ondertekende Nashville verklaring en meldingen over het mogelijk niet meer vergoeden van kunstmatige inseminatie voor lesbische vrouwen.

De cijfers van de politie over 2019 waren minder informatief dan voorgaande jaren. De cijfers werden dit jaar niet meer uitgesplitst in reguliere incidenten (waaronder ook eigen waarnemingen van

⁷ <https://discriminatie.nl/files/2020-04/Discriminatiecijfers%20in%202019.pdf>

agenten tijdens dienst, zonder dat zijzelf daar persoonlijk het slachtoffer van waren) en incidenten tegen werknemers met een publieke taak, waaronder voor een belangrijk deel ook politieagenten. Daarnaast bleek dat de politie gestopt is met het registreren van moslimdiscriminatie.⁸

Het rapport **'Cijfers in Beeld 2019'** van het OM laat zien dat het aantal ingestroomde specifieke discriminatiefeiten (123) gestegen is ten opzichte van 2018. Het merendeel van die zaken ging over groepsbelediging en daarin kwam discriminatie op het gebied van ras het meest voor (41%), op de voet gevolgd door antisemitisme (40%). Op het gebied van antisemitisme zijn de meeste meldingen gerelateerd aan uitlatingen tijdens voetbal(wedstrijden). De grootste groep verdachten van specifieke discriminatiefeiten zijn voetbalsupporters (40%) en 'personen van Westerse afkomst' (40%). Deze laatste groep werd tot 2017 door het OM nog betiteld als 'blanke particulieren'.⁹

In 2020 verscheen ook het onderzoek **'Ervaren Discriminatie II'** van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP). Hieruit bleek dat Turkse en Marokkaanse Nederlanders van alle onderzochte bevolkingsgroepen het vaakst discriminatie ervaren.¹⁰ Ruim twee derde van de Turkse Nederlanders (69%) en Marokkaanse Nederlanders (72%) voelde zich (inclusief twijfel) vooral gediscrimineerd op grond van hun etnische achtergrond. De helft van de Turkse Nederlanders (50%) en bijna tweederde (63%) van de Marokkaanse Nederlanders geeft aan zich (ook) gediscrimineerd te voelen op grond van hun geloof. In vergelijking met 2013, toen een vergelijkbaar onderzoek werd uitgevoerd, is er onder deze groepen wel sprake van een lichte afname van de ervaren discriminatie. Dit is mogelijk het gevolg van de economische voorspoed in de afgelopen jaren waardoor er iets minder discriminatie op de arbeidsmarkt werd ervaren.

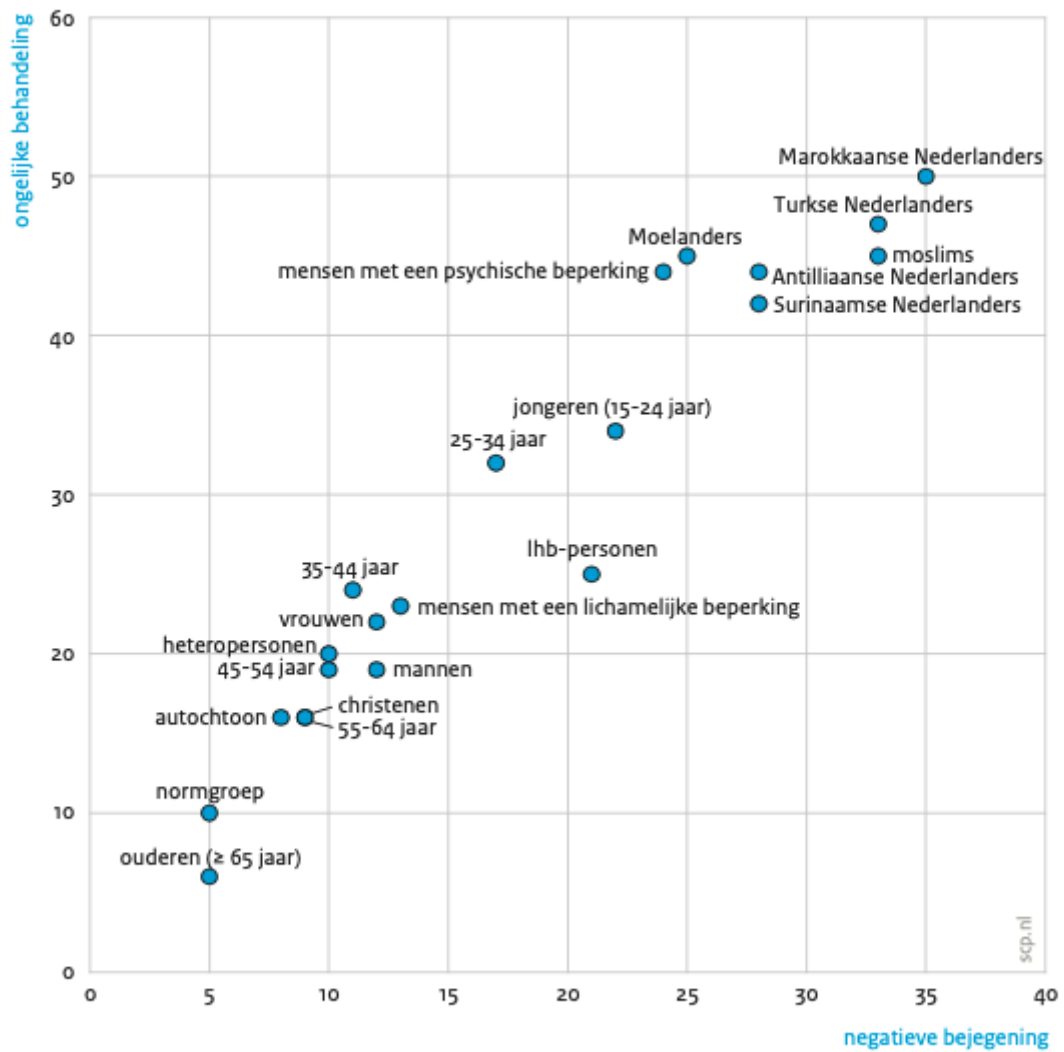
Met onderstaande figuur uit het SCP-rapport geeft het SCP aan welke percentages van bevolkingsgroepen negatieve bejegening en ongelijke behandeling hebben ervaren in 2018. Deze rangorde laat zich volgens het SCP ook lezen als een 'ervaren stigmatiseringsladder'. Joodse Nederlanders ontbreken in dit overzicht omdat ze een te kleine bevolkingsgroep vormen.

⁸ <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/politie-bevestigt-geen-aparte-registratie-van-moslimdiscriminatie-meer>

⁹ <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/in-2019-werden-47-personen-veroordeeld-vanwege-discriminatie>

¹⁰ <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/ruim-twee-derde-van-turkse-en-marokkaanse-nederlanders-ervaart-discriminatie>

Mate van ervaren negatieve bejegening en ongelijke behandeling, naar groep, totale Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder (in procenten)

Bron: SCP/CBS (ED'18)

(Dit figuur is afkomstig uit: Andriessen, I. (e.a.) (2020), *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, p.19)

3.2. Algemeen discriminatie

In dit hoofdstuk behandelen wij het beleid en initiatieven in de Tweede Kamer die gericht zijn tegen specifieke vormen van discriminatie. Voordat we daar aan toe komen behandelen we in deze paragraaf de meer ‘generieke infrastructuur’ en andere onderwerpen die verder in dit hoofdstuk niet aan de orde komen. We hebben hiervoor voornamelijk gebruik gemaakt van de website van de Tweede Kamer (tweedekamer.nl), van de site overheid.nl (zoekofficielebekendmakingen.nl), de periodieke publicaties ‘Stemmingen en koersen’ van Radar en diverse publicaties op het internet, waaronder de site Republiek Allochtonië (www.republiekallochtonie.nl).

Versterking ADV’s en lokale aanpak van discriminatie

Vanaf 2009 is in de Wet gemeentelijke antidiscrimatievoorzieningen (Wga) vastgelegd dat iedere gemeente haar inwoners toegang moet bieden tot een antidiscrimatievoorziening (ADV). Maar weinig mensen weten een ADV te vinden. Tijdens het voorjaar van 2017 werden diverse moties aangenomen om de ADV’s beter te laten functioneren. DENK, GroenLinks en de PvdA vroegen het kabinet in twee moties om in gesprek te gaan met gemeenten en meer te investeren in het creëren van bewustzijn over wat discriminatie is.¹¹ GroenLinks en PvdA drongen erop aan te zoeken naar een alternatieve financieringssysteem van ADV's¹² en de VVD vroeg de regering om een overzicht van alle antidiscrimatiemeldpunten, zowel aangestuurd door de overheid als door maatschappelijke organisaties.¹³

Het kabinet besloot daarna de ADV’s intensiever te monitoren.¹⁴ Ook zijn de ADV’s nadrukkelijker onder de aandacht van gemeenteambtenaren gebracht via een ‘Handreiking antidiscrimatiebeleid voor gemeenten’ in 2018 en door vijf masterclasses in 2019.¹⁵ Verder is in 2020 een project gestart om mensen beter te begeleiden bij het melden van discriminatie en bij het traject dat daarop volgt.¹⁶

Continuering Meldpunt internetdiscriminatie

Nadat het kabinet aankondigde de subsidiëring van het Meldpunt internetdiscriminatie (MiND) stop te willen zetten, diende Nevin Özütok (GroenLinks) met succes een motie in waarin de regering werd gevraagd “te garanderen dat mensen ook na 31 december 2019 melding kunnen maken van online discriminatie bij een onafhankelijk meldpunt en daarvoor een voorziening te treffen.”¹⁷ In afwachting van een definitieve oplossing heeft het Kabinet besloten dat het MiND bij NL Confidential operationeel zal blijven.¹⁸

¹¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-123.html>

¹² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-126.html>

¹³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-131.html>

¹⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

¹⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

¹⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

¹⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e370>

¹⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

Monitoring discriminatiezaken

Er loopt een project waarbij politie, OM en ADV's nauwer samenwerken op basis van een periodieke geüpdatete lijst van meldingen, aangiftes, mutaties en processen-verbaal van discriminatie, zodat discriminatie-incidenten beter kunnen worden afgehandeld.¹⁹

Straffen²⁰

In 2017 werd een motie van de ChristenUnie en 50PLUS²¹ aangenomen waarin de regering werd verzocht om, in overleg met de Raad voor de rechtspraak en vertegenwoordigende organisaties, te onderzoeken op welke wijze (taak)straffen kunnen worden toegesneden op het discriminatoire karakter van het delict. Ook werd een motie van DENK aangenomen, waarin de regering werd verzocht om te onderzoeken of en hoe door de overheid gefaciliteerd contact tussen veroordeelde daders van discriminatie en slachtoffers van discriminatie een verantwoorde en effectieve wijze van bestraffing van discriminatie kan zijn.

Sociale media en hate speech

In Duitsland werd op 30 juni 2017 een wet aangenomen waarmee online discriminatie op sociale media en nepnieuws op internet moet worden tegengegaan. Sociale mediabedrijven zijn verplicht om strafbare uitingen waarover ze meldingen krijgen binnen 24 uur te verwijderen. Zo niet, dan kunnen ze rekenen op enorme boetes. Naar aanleiding van een motie van de ChristenUnie en de PvdA²² stuurden de ministers van BZK en JenV op 6 juli 2017 een brief naar de Tweede Kamer. Volgens het kabinet is de Nederlandse aanpak adequaat en is aanvullende wetgeving niet nodig.

In een brief aan de Tweede Kamer liet coördinerend minister Ollongren in juni 2020 weten dat verkend wordt of er een aanpak van online uitingen met een uitsluitend of kwetsend karakter mogelijk is, ook wanneer deze in juridische zin niet strafbaar of anderszins onrechtmatig zijn.²³ Het idee is internetgebruikers te motiveren om zelf op te komen tegen dergelijke berichten. Hiertoe worden twee pilots uitgevoerd: een pilot bewustwording en een pilot handelingsperspectief.

Hatecrimes zwaarder bestraffen

Eind juni 2020 dienden Gert-Jan Segers (ChristenUnie) en Kathalijne Buitenweg (GroenLinks) een voorstel in om hatecrimes zwaarder te bestraffen. Met hun wetsvoorstel willen ze het mogelijk maken misdrijven met een discriminatoir oogmerk zwaarder te straffen. Bij een vernieling of geweldsdelict kan een discriminatiefait dan apart worden meegenomen.²⁴ Het voorstel wordt van 29 juni 2020 tot en met 25 augustus 2020 opgesteld voor internetconsultatie. Op 26 augustus 2020 geeft het College

¹⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

²⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2017-deel-1/>

²¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-109.html>

²² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-65-7.html>

²³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html>

²⁴ <https://www.nu.nl/politiek/6061053/cu-en-groenlinks-dienen-hatecrimewet-in-om-discriminatie-harder-te-straffen.html>

voor de Rechten van de Mens steun aan het wetsvoorstel, omdat het meer rechtsbescherming biedt aan slachtoffers van misdrijven met een discriminatoir aspect.²⁵

Op 7 december 2020 stuurde de minister van JenV aan de Kamer een internationaal vergelijkend onderzoek naar de wijze waarop in België, Duitsland, Frankrijk, Ierland en Italië wordt omgegaan met het discriminatieaspect bij commune delicten. In een begeleidende brief bij het onderzoek schreef de minister dat het aanmerken van een discriminatoir motief als strafmaximumverhogende omstandigheid belangrijke voordelen oplevert, maar ook de bewijsdrempel verhoogt. Dit hoefde volgens de minister niet onoverkomelijk te zijn.²⁶

Intimiderende filmpjes door Kamerleden

Een opmerkelijke motie was de motie die CDA-kamerlid Harry van der Molen op 13 maart 2019 indiende. In deze motie werd opgeroepen geen intimiderende filmpjes te maken van Kamerleden die hiervoor vanwege hun afkomst werden uitgekozen.²⁷ De motie werd met algemene stemmen aangenomen.

Buitenlandse Zaken

Discriminatie kan ook ter sprake komen bij andere departementen zoals bij Buitenlandse Zaken. We hebben hier in deze studie niet structureel naar gekeken, maar noemen als voorbeeld een plenair debat op 14 november 2019 over de begroting Buitenlandse Zaken voor het jaar 2020.²⁸

Tijdens dit debat vroegen de partijen D66, ChristenUnie, CDA, VVD, GroenLinks, PvdA en SP de regering in een motie²⁹ om in de Mensenrechtenraad van de VN persvrijheid, LHBTI-rechten en de bescherming van religieuze minderheden, waaronder niet-gelovigen en andersdenkenden, tot een speerpunt te maken. PvdA en GroenLinks vroegen het kabinet met brede steun om te komen tot een nieuwe assertieve coalitie die de universele mensenrechten dient te beschermen.³⁰ SGP en PvdA vroegen tenslotte om het aan de kaak te blijven stellen van de discriminatie van Papoea's.³¹

Debat over institutioneel racisme

Naar aanleiding van de Black Lives Matters-protesten in het late voorjaar van 2020 werd op 1 juli 2020 een debat over institutioneel racisme gevoerd. Tijdens dit debat werden onder andere de volgende moties aangenomen:

- Een motie van PvdA en CDA waarin de regering verzocht wordt om een divers samengestelde Staatscommissie Discriminatie en Racisme in te stellen die op langjarige

²⁵ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

²⁶ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

²⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-171.html>

²⁸

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2019A04878

²⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-V-33.html>

³⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-V-34.html>

³¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-V-39.html>

basis onderzoek kan doen naar de stand van racisme in Nederland, voorstellen doet en de effecten van beleid kan monitoren.³²

- Een motie van PvdA en D66 waarin gepleit wordt in de lerarenopleiding en opleidingen voor de jeugdzorg expliciet aandacht te besteden aan racisme, discriminatie en antisemitisme.³³
- Een motie ingediend door D66 samen met DENK, VVD, GroenLinks, PvdA, ChristenUnie, PvdD, 50PLUS en Groep Krol/vKA waarin de regering wordt verzocht, een nationaal coördinator discriminatie en racisme aan te stellen voor de aanpak van discriminatie, racisme en die kan zorgen voor meer inclusiviteit bij de overheid.³⁴
- Een motie van DENK en D66 waarin zij de regering verzoeken er blijvend op toe te zien dat mensenrechten en antidiscriminatie een herkenbaar en belangrijk onderdeel vormen van de nieuwe kerndoelen van het basis- en voortgezet onderwijs.³⁵
- Een motie van D66, CDA, GroenLinks en PvdA over een meldplicht voor racistische of discriminerende verzoeken op de arbeids- en de woningmarkt.³⁶
- Een motie van GroenLinks en D66 waarin werd voorgesteld om van 2023 een herdenkingsjaar van de slavernij te maken. Dit omdat alhoewel slavernij in 1863 werd afgeschaft, tot slaaf gemaakte mensen tot 1873 moesten doorwerken. In 2023 is het dan 150 jaar geleden.³⁷

Troonrede

In de troonrede van september 2020 werd ook kort aandacht besteed aan de aanpak van discriminatie en racisme. De Koning spreekt de volgende woorden: “Een wezenlijke bedreiging voor de kwaliteit van de rechtsstaat is dat in ons land iemands huidskleur of naam nog te vaak bepalend is voor zijn of haar kansen. Dat is onaanvaardbaar. Het maatschappelijk debat hierover schuurt soms, maar kan ons ook verder brengen in de strijd tegen discriminatie, racisme en ongelijke behandeling. Bestaande verschillen overbruggen begint bij de bereidheid naar elkaar te luisteren.”³⁸

Kabinetsreactie rapport VN Speciaal Rapporteur Racisme 2019-2020

Op 18 november 2020 stuurde de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de kabinetsreactie³⁹ naar de Tweede Kamer op het rapport van de Speciaal Rapporteur van de Verenigde Naties voor hedendaagse vormen van racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante onverdraagzaamheid (hierna: VN Speciaal Rapporteur Racisme). De minister van Sociale Zaken stuurde zijn reactie mede namens de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK),

³² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-186.html>

³³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-187.html>

³⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13217&did=2020D28056>

³⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z13062&did=2020D27859>

³⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z13070&did=2020D27867>

³⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z13071&did=2020D27868>

³⁸ Via Stemmingen en Koersen van Radar: <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

³⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z21973&did=2020D46846

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media (BVOM), Justitie en Veiligheid (JenV), Medische Zorg en Sport (MZS).

Nederland was eerder in 2020 door de VN op de vingers getikt omdat het te weinig zou doen aan het bestrijden van racisme. Volgens de VN mensenrechtenrapporteur Tendayi Achime heerst in Nederland de gedachte dat we discriminatie goed bestrijden, maar zouden we beter moeten luisteren naar verschillende etnische gemeenschappen.⁴⁰ Volgens haar moet er meer aandacht worden besteed aan de Nederlandse betrokkenheid bij slavernij en kolonialisme. Ook moet er meer gesproken worden over de komst van gastarbeiders naar Nederland en over de geschiedenis van Roma en Sinti.

In haar reactie schreef het kabinet onder andere dat “nog teveel Nederlanders die niet gevrijwaard zijn van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling en die nog te vaak ervaren geen vol- en gelijkwaardig onderdeel te zijn van onze Nederlandse samenleving.”

Het kabinet schreef verder: “Deze analyse van de VN Speciaal Rapporteur Racisme is inmiddels ingehaald door de actualiteiten van onze huidige samenleving. De grootschalige demonstraties die de dood van George Floyd ook in Nederland teweeg heeft gebracht, hebben ons alert gemaakt ten aanzien van blinde vlekken omtrent racisme en discriminatie in de samenleving. We kijken kritischer naar de doeltreffendheid van onze wetgeving, maatregelen en waarborgen van tolerantie en inclusie. Er is een groter bewustzijn teweeg gebracht: om racisme en discriminatie echt uit de samenleving te kunnen bannen, is er collectieve en continue inzet nodig waar iedereen binnen de Nederlandse samenleving zich verantwoordelijk voor voelt. Hiertoe zijn reeds verschillende trajecten in gang gezet. Zo wordt er aangevangen met een breed overleg met de samenleving ter gezamenlijke versterking van racisme en discriminatieaanpak. Dit gebeurt in opvolging van de Catshuisgesprekken van 24 juni jl. en 2 september jl. die de Minister-President en verschillende kabinetsleden hebben gevoerd met afgevaardigden vanuit de Black Lives Matter-beweging (BLM) en andere betrokkenen.”

Het kabinet ging vervolgens op verschillende aanbevelingen in en beschreef het beleid zoals dat ook in dit rapport wordt beschreven.

Het kabinet gaf verder aan dat de herziening van het onderwijscurriculum naar verwachting zal leiden tot meer aandacht voor kolonialisme, onafhankelijkheidsoorlogen, slavernij, en hoe deze historische gebeurtenissen betekenis hebben in de huidige samenleving. De herijkte Canon van Nederland besteedt volgens het kabinet aandacht aan het Nederlandse slavernijverleden, onder meer door het toevoegen van het venster ‘Anton de Kom’. Daarnaast is er in de hernieuwde Canon meer aandacht voor de Nederlandse koloniale geschiedenis (Indonesië, WIC/VOC), en ook voor sociale (on-)gelijkheid, met aandacht voor de bijdragen van gastarbeiders.

Specifieke aandacht voor de rol van specifieke migrantengroepen en de Roma en Sinti lijkt er niet te komen. Het kabinet schreef: “In de kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs wordt nadrukkelijk aandacht gegeven aan overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland (leerlingen leren hun eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen). Waar sprake is geweest van een constructieve bijdrage van een specifieke groep mensen, komt dat vanzelfsprekend in de les aan de orde. Echter wordt in het landelijke curriculum

⁴⁰ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5171134/racisme-nederland-discriminatie-vijf-vragen-over-vn-rapport>

bewust niet specifiek de nadruk gelegd op een bepaalde afkomst. Nederland is en wordt nog altijd opgebouwd en onderhouden door mensen die zich identificeren als Nederlander of zich zijn gaan identificeren als Nederlander. Door de nadruk te leggen op een specifieke afkomst in plaats van op de gezamenlijke identificatie met Nederland zou onvoldoende recht worden gedaan aan het feit dat wij samen Nederland zijn en maken.”

Rondetafelgesprek Discriminatie en racisme

Op 3 december 2020 organiseerde de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken een rondetafelgesprek over discriminatie en racisme waarvoor diverse experts werden uitgenodigd. Het ging om achtereenvolgens mevrouw De Valk (NIDI), de heer Loof (College voor de Rechten van de Mens), de heer Esajas (The Black Archives), de heer Yilmaz (Izi Solutions), mevrouw Nooitmeer (NiNSee), mevrouw Blommaert (Radboud Universiteit) en de heer De Voogd (zelfstandig onderzoeker). Allen leverden ze een position paper in die na te lezen zijn via de link in deze voetnoot:⁴¹

Nationaal coördinator tegen discriminatie en staatscommissie discriminatie en racisme

Op 9 december 2020 stuurde minister Ollongren een brief⁴² naar de Tweede Kamer waarin ze liet weten dat ze, conform de moties van D66, DENK e.a. tijdens het debat over institutioneel racisme, een verkenning laat uitvoeren naar een Nationaal coördinator discriminatie en racisme. De minister schreef onder andere: “Het is daarbij van belang dat er nauwe betrokkenheid vanuit en draagvlak bij de samenleving is. Dit gaat om de betrokkenheid van personen (onder meer vanuit verschillende belangenorganisaties) met kennis over en ervaring met discriminatie maar ook om sleutelpartijen bij de aanpak van discriminatie (waaronder het College voor de Rechten van de Mens, antidiscriminatievoorzieningen, politie, OM, lokale overheid, wetenschap).”

In dezelfde brief liet zij ook weten een verkenning te starten naar de besluitvorming over de instelling van een Staatscommissie Discriminatie en Racisme in 2021.

In het Algemeen Overleg van 10 december 2020 gaf de minister meer inzicht in de (verwachte) rol en taken van de Nationaal Coördinator: “Het is natuurlijk geen aparte minister, maar net als de Nationaal Coördinator Groningen en de Nationaal Coördinator Terrorisbestrijding en Veiligheid is dit natuurlijk iemand die direct met de Tweede Kamer kan praten om duidelijk te maken wat er volgens die persoon gebeurt, om aanbevelingen te doen en om ervoor te zorgen dat het beleid bij elkaar komt. Ik denk echt dat dat een heel belangrijke stap is en ook een erkenning is van wat dit jaar is gebeurd. We moeten dit niet als een modegril van 2020 zien. We moeten de aanpak van racisme en discriminatie permanent op de agenda houden.”

D66 gaf in hetzelfde overleg aan dat volgens hen de Nationaal Coördinator onder andere aan de slag kan met het dichten van de wettelijke kloof die aanwezig is in de rechtsbescherming voor slachtoffers van discriminatie en kan rapporteren over de invloed van vooringenomenheid bij overheidsorganisaties wanneer deze leidt tot discriminatie. De minister bevestigde dat het beleid ook over rechtsbescherming voor slachtoffers gaat, over het tegengaan van vooroordelen en over

⁴¹ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2020A05586

⁴² https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z24313&did=2020D51070

het aanspreken van mensen op verantwoordelijkheden. “Het gaat eigenlijk over de vraag: hoe kunnen we effectief beleid ontwikkelen én uitvoeren tegen discriminatie?”

3.3. Arbeidsmarktdiscriminatie, inclusief stagediscriminatie en discriminatie door uitzendbureaus

Kabinet Rutte II (VVD en PvdA) startte in 2014 met het ‘Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie’. Het derde kabinet Rutte schreef in het regeerakkoord (zie paragraaf 2.4.) hieraan een vervolg te willen geven door “arbeidsdiscriminatie met kracht” aan te pakken “en een actief diversiteits- en antidiscriminatiebeleid te gaan voeren”.

Een paar maanden na het aantreden van het nieuwe kabinet, in januari 2018, werd tijdens de begrotingsbehandeling van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een motie aangenomen van D66 en PvdA. Daarin werd de regering verzocht om voor 1 juni 2018 met een vernieuwd actieplan arbeidsmarktdiscriminatie te komen en daarin voorstellen te doen om de handhavende rol van de Inspectie SZW te versterken.

Op 19 juni 2018 werd het ‘**Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2018-2021**’ gepresenteerd,⁴³ dat later dat jaar, op 22 november werd gevolgd door een uitwerking in het ‘Implementatieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2018-2021’. Hierin werd aangekondigd dat:

- De bevoegdheden van de Inspectie SZW worden verruimd, zodat deze niet alleen kan optreden tegen discriminatie op de werkvloer, maar ook tegen discriminatie tijdens het werving- en selectieproces. Hiertoe zal de Arbeidsomstandighedenwet gewijzigd moeten worden.
- Er instrumenten worden ontwikkeld om vooroordelen bij werving en selectie tegen te gaan.
- Kennis over discriminatie en uitsluiting op de arbeidsmarkt wordt onder werkgevers vergroot en er wordt meer bewustwording gecreëerd.

De aanpak richt zich op discriminatie op gronden als leeftijd, afkomst, sekse, handicap en seksuele gerichtheid. Door middel van vijf verschillende onderzoeken is er kennis verzameld over (onbewuste) vooroordelen en discriminatie in de werving- & selectie praktijk.⁴⁴ Het **Programma Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA)** onderzoekt in acht pilots wat werkt om de arbeidsmarktpositie van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond te verbeteren.⁴⁵

Deze kennis kan worden vertaald in effectieve maatregelen en gebruikt door de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Door de Inspectie SZW zijn in 2019 240 verkennende inspecties uitgevoerd bij bedrijven en intermediairs op de arbeidsmarkt. Ook is er een netwerk opgezet van experts en betrokken organisaties waarbinnen kennis en signalen over arbeidsmarktdiscriminatie

⁴³ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-1/>

⁴⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-1003.html>

⁴⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-848.html>

worden gedeeld.⁴⁶ Het gaat om organisaties als de ADV's, het College voor de Rechten van de Mens, de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) en het UWV. Om bewustwording onder werkgevers te vergroten is een campagne over diversiteit opgezet door BNR-nieuwsradio: Verderkijzers.⁴⁷

De Tweede Kamer heeft de afgelopen jaren diverse malen door middel van moties gevraagd om een aanscherping van het beleid. Hieronder noemen wij enkele aangenomen moties:

- Een motie van SP en PvdA waarin werd gesteld dat de rijksoverheid als werkgever, alle middelen moet inzetten om discriminatie op de werkvloer te voorkomen en daarover moet rapporteren in de voortgangsrapportage.⁴⁸
- Een motie van 50PLUS waarin de regering werd uitgenodigd te verkennen hoe de effectiviteit van beleid om arbeidsmarktdiscriminatie tegen te gaan beter kan worden vastgesteld.⁴⁹
- Een motie van DENK waarin verzocht wordt maatregelen te nemen ten aanzien van werkgevers die gericht zijn op het vergroten van (juridische) kennis over discriminatie.⁵⁰
- Een motie van DENK waarin wordt voorgesteld dat de Inspectie SZW vaker een beroep doet op de inzet van mystery guests en mystery calls.⁵¹
- Een motie van 50PLUS waarin de regering wordt opgeroepen het goede voorbeeld te geven en de ruimte voor (instroom van) 50-plussers bij de rijksoverheid maximaal te benutten.⁵²

3.3.1. Stagediscriminatie

Om stagediscriminatie te bestrijden heeft het kabinet onderzoek laten doen naar de overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt (door SEO)⁵³ en naar hoe de arbeidsmarktkansen van hbo'ers met een migratieachtergrond vergroot kunnen worden (door ROA en Eva Klooster Onderzoek en Advies).⁵⁴ Ook wordt er onderzocht wat effectieve interventies zijn om stagediscriminatie tegen te gaan. Daarnaast worden projecten ontwikkeld die gericht zijn op het vergroten van bewustwording bij leerbedrijven, mbo-scholen en studenten⁵⁵ en zal er een campagne tegen stagediscriminatie worden gelanceerd. Naar aanleiding van een aangenomen motie van GroenLinks en CDA wordt een meldapp voor

⁴⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

⁴⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e332>

⁴⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-146.html>

⁴⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-859.html>

⁵⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-863.html>

⁵¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-866.html>

⁵² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-861.html>

⁵³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-1013.html>

⁵⁴ <http://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/ook-het-hbo-kan-meer-doen-voor-gelijke-kansen-op-de-arbeidsmarkt>

⁵⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31524-443.html>

stagediscriminatie ontwikkeld.⁵⁶ Tot slot heeft de minister van OCW toegezegd de inzet van een diversiteitscoach te willen verkennen.⁵⁷

Verder is een motie van GroenLinks aangenomen waarin de regering werd verzocht te onderzoeken of de succesvolle training 'Selecteren zonder vooroordelen' van het College voor de Rechten van de Mens een verplichtend karakter kan krijgen voor bedrijven die een erkend leerbedrijf willen worden.⁵⁸

In een brief⁵⁹ informeerde minister Van Engelshoven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) op 2 oktober 2020 de Kamer over de maatregelen die er zijn getroffen om het aantal stages en leerbanen in het mbo op peil te houden ten tijde van corona. Verder informeerde de minister de Kamer "over de acties en maatregelen om gelijke kansen op stages te bevorderen en stagediscriminatie tegen te gaan." Want zoals in de brief van de minister stond mag een afwijzing voor een stage "nimmer het gevolg zijn van discriminatie, op welke grond dan ook." De volgende maatregelen stonden er beschreven in de brief:

- Zoals hierboven al beschreven zal de SBB samen met de MBO Raad, JOB, CRM, VNO-NCW/MKB-NL en SSV een campagne opzetten om bewustzijn te creëren over wat stagediscriminatie is. Dit is de campagne #KIESMIJ⁶⁰ geworden, en via de site van de rijksoverheid wordt er doorgelinkt naar het online platform kiesmij.nl.⁶¹ Hier kunnen studenten, maar ook scholen en onderwijsinstellingen, meer informatie vinden over wat stagediscriminatie eigenlijk is, maar vooral over wat je ertegen kunt doen en hoe je het kunt melden.
- De eerdergenoemde verkenning van het aanstellen van een diversiteitscoach heeft inmiddels plaatsgevonden. De minister onderschreef in haar brief "het belang dat studenten, zeker als zij in een meer kwetsbare positie zitten, de passende hulp moeten krijgen vanuit school als zij discriminatie ervaren of geen stageplek kunnen vinden." Het verplicht stellen van een diversiteitscoach op het mbo zal dan ook niet gebeuren.
- Er is wel het voornemen om wat betreft stagediscriminatie de gezamenlijke verantwoordelijkheid vorm te geven. Zo gaf de minister aan dat docenten, mentoren of stagebegeleiders en -coördinatoren over de juiste informatie en tools moeten beschikken om studenten te kunnen helpen. Het plan is om samen met de minister van SZW (en in samenwerking met de MBO raad) een kennispunt Gelijke kansen, Diversiteit en Inclusie (hierna: GDKI)⁶² te lanceren.
- In de brief gaf de minister aan dat er vanuit de jongerenorganisaties werd aangegeven dat een app wellicht niet het beste middel is om melding te maken van stagediscriminatie. Een app is voor regelmatig gebruik, dat is niet het geval bij een app om melding te maken van stagediscriminatie. De jongerenorganisaties benadrukken het belang van een centraal meldpunt of een koppeling van bestaande meldpunten online.

⁵⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35252-15.html>

⁵⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-21-10.html>

⁵⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31524-377.html>

⁵⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z17880&did=2020D38664

⁶⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/11/12/campagne-kiesmij-tegen-stagediscriminatie-van-start>

⁶¹ <https://kiesmij.nl/>

⁶² <https://www.mborraad.nl/kennispunt-mbo-gelijke-kansen-diversiteit-en-inclusie>

- Tot slot zal er, ingaande op het voorstel van Van Meenen (D66) tijdens een Algemeen Overleg⁶³ dat eind juli heeft plaatsgevonden, een pilot gestart worden waarbij mbo-instellingen verantwoordelijk zijn voor sollicitatieprocedures (deze verantwoordelijkheid ligt nu nog bij de leerbedrijven). Hierdoor is het mogelijk dat er een betere matching ontstaat, eentje op basis van de kwaliteiten van de student, omdat de school de student beter kent en “(onbewuste) vooroordelen geen rol kunnen spelen”. De pilot gaat van start in 2021 en zal lopen tot 2023.

Tijdens het Algemeen Overleg Rassendiscriminatie op 10 december 2020 werd nogmaals gevraagd naar de meldapp voor stagediscriminatie. Minister Ollongren liet hierop weten dat dit is meegenomen bij de ontwikkeling van het digitale platform kiesmij.nl.

3.3.2. Uitzendbureaus

Een onderwerp dat meerdere keren de aandacht kreeg was discriminatie door uitzendbureaus. In verschillende moties werd het kabinet opgeroepen om hier aandacht aan te besteden. We geven hieronder enkele voorbeelden van aangenomen moties:

- Omdat de Inspectie SZW onvoldoende mogelijkheden heeft om in te grijpen, wordt de regering via een motie van de SP verzocht ervoor te zorgen dat uitzendbureaus bestraft worden indien zij zich schuldig maken aan arbeidsmarktdiscriminatie.⁶⁴
- D66 en het CDA pleiten in twee aangenomen moties voor een meldplicht bij discriminerende verzoeken aan uitzendbedrijven.^{65 66}
- In een gezamenlijk motie van D66, PvdA, CDA, SP en GroenLinks werd de regering verzocht in gesprek te gaan met de uitzendsector over bijvoorbeeld het inzetten van mystery guests om expliciet te controleren op discriminatie. In een andere motie van GroenLinks en PvdA werden ook mystery calls genoemd.⁶⁷
- De SP kreeg voldoende steun voor een motie waarin werd voorgesteld dat overheden voor een bepaalde periode geen zaken meer doen met uitzendbureaus die veroordeeld zijn voor discriminatie.⁶⁸
- PvdA en GroenLinks kregen een meerderheid voor een motie waarin de regering werd verzocht om met de uitzendbranche in gesprek te gaan om het SNA-keurmerk met een actieve antidiscriminatiebepaling aan te scherpen, zodat discriminatie bij alle uitzendbureaus kan worden uitgebannen.⁶⁹
- Ook was er een meerderheid voor een motie van SP, PvdA, GroenLinks en PvdD om het verbod op discriminatie te betrekken bij de kwaliteitseisen voor uitzendbureaus.⁷⁰

⁶³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31524-472.html>

⁶⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-858.html>

⁶⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-867.html>

⁶⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-824.html>

⁶⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-823.html>

⁶⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z05189&did=2018D21230>

⁶⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-830.html>

⁷⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-189.html>

In een brief⁷¹ van 3 december 2020 informeerde minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Tweede Kamer over de voortgang van het **wetsvoorstel 'Toezicht gelijke kansen bij werving en selectie'**⁷². Deze wet zal intermediairs ertoe verplichten een werkwijze te gebruiken die gericht is op het creëren van gelijke kansen, zowel tijdens het wervingsproces als bij het plaatsen van arbeidskrachten. Minister Koolmees gaf aan dat het wetsvoorstel ter advisering bij de Raad van State ligt. Daarnaast ging de minister in de brief in op de voorgestelde uitwerking van een verplichte meldcode bij discriminerende verzoeken en op de maatregelen die volgen uit het 'Actieplan Arbeidsdiscriminatie 2018-2021' en de daaruit voortgekomen tweede voortgangsrapportage.⁷³

Wat betreft de **meldcode bij discriminerende verzoeken**, die wordt opgesteld naar aanleiding van de in 2019 ingediende en aangenomen motie⁷⁴ van Van Weyenberg (D66) en Peters (CDA), is het streven om het wetsvoorstel verplichte meldcode in mei 2021 in te dienen bij de Tweede Kamer.

Een aangenomen motie⁷⁵ van de SP over een verbod op discriminatie te betrekken bij de kwaliteitseisen van uitzendbureaus zal worden meegenomen in de uitwerking van de voorstellen voor extra eisen aan uitzendbureaus. De minister zal de kamer hierover nader informeren in de Kabinetsreactie Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten.

De minister noemde in zijn brief dat de uitzendbranche inzet op training en bewustwording op het gebied van arbeidsmarktdiscriminatie. De meldcode moet hier verder aan bijdragen. De meldcode zal (net als de meldcode huiselijk geweld) in de vorm van een escalatiemodel gegoten worden. De minister geeft aan: "Het escalatiemodel draagt hieraan [tegenaan van discriminatie, red] bij, enerzijds door het geven van handvatten aan intermediairs (welke stappen te doorlopen bij een vermoeden van een discriminerend verzoek) en anderzijds door een verplichte melding door de intermediair als het vermoeden van discriminatie uiteindelijk blijft bestaan."

Het escalatiemodel tegen arbeidsmarktdiscriminatie volgt de volgende stappen:

- Een (vermoedelijk) discriminerend verzoek wordt niet in behandeling genomen en er zal een eerste gesprek plaatsvinden tussen uitzendbureau en opdrachtgever
- Blijft na deze eerste escalatie het vermoeden van discriminatie nog steeds bestaan, dan is de intermediair verplicht om een melding te maken aan een ADV. Dit gebeurt uit naam van de organisatie.

71

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/12/03/arbeidsmarktdiscriminatie/arbeidsmarktdiscriminatie.pdf>

⁷² <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/12/11/wetsvoorstel-toezicht-gelijke-kansen-bij-werving-en-selectie/wetsvoorstel-toezicht-gelijke-kansen-bij-werving-en-selectie.pdf>

⁷³ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2020/07/06/tweede-voortgangsrapportage-actieplan-arbeidsmarktdiscriminatie/bijlage-3-tweede-voortgangsrapportage-actieplan-arbeidsmarktdiscriminatie-2018-2021.pdf>

⁷⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z17844&did=2019D37180>

⁷⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13055&did=2020D27852>

De implementatie van het escalatiemodel is verplicht voor intermediairs maar zij zijn zelf verantwoordelijk voor de manier waarop het model binnen hun organisatie wordt ingericht.

Diversiteitsbeleid: charter diversiteit

Om diversiteitsbeleid te promoten, wordt veel waarde gehecht aan het Charter Diversiteit, een Europees initiatief waaraan 24 landen meedoen. Het Charter is een intentieverklaring en richt zich op werkgevers uit de publieke en private sector. Door het Charter te ondertekenen committeert een organisatie zich aan zelf opgestelde doelen om diversiteit en inclusie op de werkvloer te bevorderen. Nadat alle ministeries het Charter hadden ondertekend, werd de 'Checklist diversiteitsbeleid gemeenten' gepubliceerd.

Via een motie van DENK werd de regering verzocht decentrale overheden en semipublieke instellingen met klem aan te sporen het Charter Diversiteit te ondertekenen.⁷⁶ Ook werd een motie⁷⁷ van D66 aangenomen waarin gevraagd werd het Charter Diversiteit onder de aandacht te brengen binnen alle lagen van het openbaar bestuur in Nederland.

In november 2020 stelde Öztürk (DENK) in een motie voor om het Charter Diversiteit als voorwaarde mee te nemen bij grote aanbestedingen van de overheid. Deze motie van DENK kreeg alleen steun van GroenLinks, PvdA, SP, PvdD, 50PLUS en het Kamerlid Van Kooten-Arissen. Dat was onvoldoende om te worden aangenomen.⁷⁸

In december 2020 dienden Bouali (D66) en Alkaya (SP) tijdens de behandeling van de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking een motie in waarin werd voorgesteld het ondertekenen van het Charter Diversiteit te bevorderen onder organisaties die subsidie ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Deze motie werd aangenomen. De VVD, PVV, FvD, SGP en het Kamerlid Van Kooten-Arissen stemden tegen.⁷⁹

3.4. Discriminatie op de woningmarkt

Discriminatie op de woningmarkt werd op 24 mei 2018 tijdens een debat over de beschikbaarheid en de betaalbaarheid van woningen⁸⁰ besproken. Het werd door de PvdA aangekaart naar aanleiding van een onderzoek van de NOS en de Groene Amsterdammer⁸¹ "waaruit naar voren [is] gekomen dat er structureel door makelaars wordt gediscrimineerd. Daar moet tegen opgetreden worden. Dat moet!" Aanwezig bij dit overleg was minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De ministers reactie was dat zij "discriminatie op de woningmarkt ten zeerste afkeurt" en "dat er voor

⁷⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-7-11.html>

⁷⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-166.html>

⁷⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z20801&did=2020D44555>

⁷⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z23507&did=2020D49559>

⁸⁰

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2018A01026

⁸¹ Zie hier het onderzoek dat De Groene Amsterdammer heeft gedaan naar discriminatie op de woningmarkt: <https://www.groene.nl/artikel/rachid-is-ook-gewoon-een-nette-jongen>. Hieruit bleek dat 92% van de makelaars ingaat op discriminerende verzoeken.

volgende week een gesprek met de sector op de agenda staat”. De minister wilde eerst horen wat de sector zelf al voor stappen had ondernomen om discriminatie tegen te gaan en zei ten tijde van het debat nog geen signalen te hebben ontvangen dat dit stelselmatig gebeurt.

Tijdens dit debat dient de PvdA een motie in waarmee het kamerlid de regering verzoekt “in samenwerking met gemeenten discriminatie actiever te bestrijden door actief overtredingen op te sporen en te sanctioneren.”⁸² De motie werd aangenomen.

Een klein jaar later vond er op 26 maart 2019 een plenair debat plaats specifiek over discriminatie op de woningmarkt.⁸³ De minister benadrukte het belang van melding maken bij een meldpunt discriminatie en gaf aan dat een effectieve aanpak van dit probleem alleen in samenwerking met de sector kan. Er is sprake van het opzetten van een gestandaardiseerde huurdersscreening; de minister laat onderzoek doen naar de aard en de omvang van het probleem. Hieronder een overzicht van de aangenomen moties:

- Een motie waarin GroenLinks, PvdA, SP en DENK de regering verzoeken om te verkennen hoe het selectieproces van potentiële huurders transparant kan worden gemaakt, waardoor het eenvoudiger wordt om eventuele discriminatie te bewijzen.⁸⁴
- Een motie van DENK waarin wordt verzocht er bij twee brancheorganisaties op aan te dringen om makelaars die aangesloten zijn en de wet overtreden, uit de vereniging te gooien.⁸⁵
- Een motie van D66, PvdA en GroenLinks over het starten van een pilot met mystery guests of mystery calls om discriminatie op de woningmarkt beter te kunnen detecteren.⁸⁶
- En een motie van D66, GroenLinks en de PvdA om een actieve meldingsplicht in te stellen voor discriminerende verzoeken aan makelaars en bemiddelaars op de woningmarkt.⁸⁷

Discriminatie op de woningmarkt kwam ook weer ter sprake tijdens het Algemeen Overleg⁸⁸ dat plaatsvond op 10 december 2020. Azarkan vroeg minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar de resultaten van de inzet van de mystery guests. Hoe vaak zijn deze ingezet en wat heeft het opgeleverd? De resultaten van de inzet waren de minister nog niet bekend. De minister gaf tevens aan niet te veel informatie prijs te willen geven over de frequentie van de inzet, dit om de makelaardij sector niet wijzer te maken. De minister gaf aan dat de resultaten van de inzet van mystery guests begin 2021 bekend zullen worden gemaakt in de vorm van een monitor.

De minister gaf in dit overleg aan dat er ook gestart is met het uitvoeren van zogenoemde ‘correspondentietesten’. Hiermee kan nagegaan worden of in bepaalde situaties etniciteit een rol speelt in geval van een niet-Nederlands klinkende achternaam.

⁸² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z09531&did=2018D30174>

⁸³ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details?date=26-03-2019

⁸⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32847-508.html>

⁸⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32847-510.html>

⁸⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32847-512.html>

⁸⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32847-513.html>

⁸⁸ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2020A02987

3.5. Etnisch profileren

3.5.1. Door de politie

In 2016 presenteerde de toenmalige minister van Justitie en Veiligheid, Van der Steur van de VVD, in een brief aan de regering⁸⁹ een overzicht van de maatregelen die getroffen zouden worden om etnisch profileren binnen de politie te bestrijden.

In december 2017 heeft de politie instructies gepubliceerd om te voorkomen dat agenten bij controles etnisch profileren.⁹⁰ Bij controles die de politie uitvoert zonder constatering van een overtreding of strafbaar feit, mag voortaan geen onderscheid gemaakt worden op grond van huidskleur, afkomst of religie. Iemand controleren omdat die persoon tot een groep behoort die in de misdaadstatistieken oververtegenwoordigd is, mag niet meer. Alle agenten moeten het nieuwe beleid uiterlijk juni 2018 kennen, maar dat is volgens Controle Alt Delete, een organisatie die zich inzet tegen etnisch profileren door de politie, eind 2018 nog lang het geval.⁹¹

Het was minister Grapperhaus van JenV die in 2018 de heer Azarkan tijdens een algemeen overleg op 29 november meedeelde dat de politie niet meer aan etnisch profileren doet. “Ik heb al een aantal keren uitdrukkelijk gezegd dat de politie dat niet doet. Dat hoort ook niet in onze samenleving. Dat heb ik ook gezegd.”⁹² Amper twee weken na deze uitspraak kwam de documentaire ‘Verdacht’⁹³ van Controle Alt Delete uit. Meerdere mensen vertellen hierin over hun ervaring met etnisch profileren door de politie.

In februari 2019 reageerde minister Grapperhaus op verzoek van DENK in een brief op de documentaire.⁹⁴ Hij schreef onder andere: “De documentaire laat het verhaal horen van mensen die het gevoel hebben gediscrimineerd te zijn door de politie. Ik vind het pijnlijk wat deze mensen hebben meegemaakt.” De minister laat weten dat met de in de documentaire geïnterviewde personen is gesproken over de controles en hoe die door hen ervaren zijn. “Ook heeft de politie contact met de makers van de documentaire om te bespreken op welke wijze de documentaire een plek kan krijgen in het curriculum en kan worden besproken binnen de politieorganisatie.” De minister schrijft verder dat uit eerder onderzoek⁹⁵ blijkt dat er “geen sprake is van een trend van (onbewuste) discriminatie, maar dat het probleem niet ontkend kan worden. Politie medewerkers blijken zich er niet altijd van bewust te zijn wat een staandehouding voor mensen in het algemeen en personen met een andere etnische achtergrond in het bijzonder betekent.”

Hij verwees onder andere naar een ‘Handelingskader Proactief Controleren’ dat inmiddels in alle eenheden is geïntroduceerd en een app waarmee gecontroleerd kan worden of een auto eerder aan de kant is gezet. Verder wordt er ingezet op een meer diverse samenstelling van het politiepersoneel en moet het gemakkelijker worden voor burgers om via de politie.nl-app op laagdrempelige wijze een

⁸⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2016Z18064&did=2016D37137

⁹⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

⁹¹ <https://controlealtdelete.nl/blog/etnisch-profileren-door-politie-zonde-van-de-tijd>

⁹² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2018Z21106&did=2018D58500>

⁹³ <https://www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2018/december/verdacht.html>

⁹⁴ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2019Z02089&did=2019D04673

⁹⁵ <https://zoek.officiëlebekendmakingen.nl/kst-30950-105.html>

klacht in te dienen over een in hun ogen onterechte staandehouding. Onder de vlag van het programma 'De Kracht van het Verschil' wordt er gewerkt aan het voorkomen van (onbewuste) discriminatie.

Na een factcheck door Controle Alt Delete, bleek de inhoud van de brief grotendeels niet te kloppen. Zo bleek er bijvoorbeeld geen contact te zijn geweest met de geïnterviewden personen uit de documentaire en ook niet met de makers. Ook de weergave van het beleid was volgens Controle Alt Delete niet helemaal juist.⁹⁶

Etnisch profileren⁹⁷ door de politie blijft een terugkerend onderwerp binnen de Tweede Kamer, zo werden er in 2019 door DENK een vijftal moties⁹⁸ ingediend met betrekking tot etnisch profileren door de politie, maar deze werden allen verworpen. Het onderwerp kwam aan bod tijdens het debat over institutioneel racisme op 1 juli 2020 waarin een motie werd ingediend door GroenLinks samen met D66, PvdA, DENK en PvdD die wel een meerderheid binnen de Kamer kreeg. In deze motie werd de regering gevraagd om een onderzoek in te stellen naar hoe het gebruik van risicoprofielen bijdraagt aan etnisch profileren.⁹⁹

In november vroeg Azarkan (DENK) in een motie om te komen met een wettelijk kader voor het gebruik van artificiële intelligentie en algoritmes door de nationale politie. Hij vroeg dit "omdat volgens de Raad van Europa het gebruik van AI voor predictive policing kan leiden tot discriminatie en etnisch profileren". De motie krijgt de steun van D66, GroenLinks, SP, PvdA, PvdD en het Kamerlid Van Kooten-Arissen.¹⁰⁰

Diversiteit

In verschillende debatten werd door diverse partijen benadrukt dat een diverse politie-organisatie van belang is om etnisch profileren tegen te gaan.

In het kader van het 'Actieplan Veiligheid LHBTI' is er meer aandacht voor de aanpak van de politie inzake inclusiviteit en divers vakmanschap gekomen.¹⁰¹ Het curriculum divers vakmanschap bij de politie is geactualiseerd onder de titel: 'Politie voor Iedereen' dat het programma: 'De Kracht van het Verschil' vervangt.

In november 2019 rapporteerde¹⁰² het kabinet over de voortgang van een motie van Azarkan (DENK)¹⁰³ waarin de regering werd verzocht onverkort als beleidsdoelstelling te blijven hanteren dat de politieorganisatie een afspiegeling van de samenleving is op het gebied van diversiteit. Het kabinet

⁹⁶ <https://controlealtdelete.nl/blog/minister-j-v-leidt-kamer-om-de-tuin>

⁹⁷ Kijk voor meer artikelen over etnisch profileren op de website van Control Alt Delete:

<https://controlealtdelete.nl>

⁹⁸

https://www.tweedekamer.nl/zoeken?clusterName=Tweedekamer.nl&fld_prl_kamerstuk=Moties&fld_tk_categorie=Kamerstukken&fromdate=01-01-2019&todate=31-12-2019&search_str=etnisch+profilieren+politie

⁹⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z13072&did=2020D27869>

¹⁰⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z22997&did=2020D48592>

¹⁰¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html#ID-939979-d36e389>

¹⁰² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020D44182&did=2020D44182>

¹⁰³ Kamerstukken II 2019-2020, 29.628, nr. 954.

antwoorde hierop: “Met de nieuwe visie ‘Politie voor Iedereen’ wordt opvolging gegeven aan de initiatieven die onder meer in het kader van het programma ‘De Kracht van het Vershil’ zijn ingezet. Alle bestaande trajecten en activiteiten die betrekking hebben op diversiteit, inclusie en divers vakmanschap blijven behouden en worden op een bestendige manier geborgd en gefaciliteerd in de organisatie. De prioriteiten uit ‘De Kracht van het Vershil’ blijven behouden, te weten: (1) de instroom van divers politiepersoneel, (2) het zorgen voor (sociaal) veilige teams, (3) professioneel controleren (etnisch profileren tegengaan), (4) de aanpak van discriminatie in brede zin, (5) de implementatie van de Methodiek Bondgenoten en (6) het uitbreiden van het Netwerk Divers Vakmanschap.”

Het kabinet liet verder weten dat in plaats van landelijke streefcijfers van zichtbare diversiteit de focus ligt op de teams per eenheid, “afhankelijk van de lokale context en samenstelling van de bevolking in een bepaald gebied. Er wordt gestreefd naar een betere afspiegeling van het team, toegesneden op de lokale context.”

3.5.2. Door de belastingdienst

Dankzij onderzoeksjournalistiek van Trouw en RTL Nieuws is er de afgelopen jaren aandacht gekomen voor de ‘Toeslagenaffaire bij de belastingdienst’, een duidelijke vorm van etnisch profileren en institutioneel racisme. Honderden ouders zijn door de belastingdienst, onder meer op grond van een dubbele nationaliteit ten onrechte als fraudeur bestempeld en moesten ten onrechte duizenden euro's betalen. In de Tweede Kamer stortten vooral CDA, SP en DENK zich op deze affaire. De commissie Donner, die onderzoek deed naar de toeslagenaffaire, concludeerde dat er bij de Belastingdienst sprake was van 'institutionele vooringenomenheid'. Uiteindelijk moest staatssecretaris Menno Snel op 18 december 2019 vanwege de affaire opstappen. Hij werd opgevolgd door Hans Vijlbrief en Alexandra van Huffelen. Zij maakten bekend dat het ministerie van Financiën aangifte deed tegen de Belastingdienst vanwege mogelijke misdrijven in de toeslagenaffaire.¹⁰⁴

Over de Toeslagenaffaire en de wijze waarop hierbij sprake was institutioneel racisme valt een apart rapport te schrijven. Wij beperken ons hier tot een paar punten. Allereerst het plenair debat over het stopzetten van de kinderopvangtoeslag dat plaatsvond op 27 mei 2020.¹⁰⁵ Tijdens dit debat werden de volgende 4 moties aangenomen:

- Een motie van SP samen met 50PLUS, Groep Krol/vKA, GroenLinks, PvdA, DENK, PvdD, VVD, D66, CDA en ChristenUnie waarin werd verzocht dat bij de afhandeling van zaken waarin ouders opzet/grove schuld verweten wordt de Belastingdienst altijd kenbaar maakt waarvan ouders worden verdacht zodat zij de kans krijgen zich te verweren.¹⁰⁶
- DENK en PvdD dienden een motie in over een klip-klare afwijzing van beroepsmatige discriminatie. De motie beschreef dat de overheid een voorbeeldfunctie heeft naar de

¹⁰⁴ Bekijk voor veel meer informatie bijvoorbeeld het dossier op de website van RTL Nieuws: <https://www.rtlnieuws.nl/tags/onderwerpen/economie/belasting/toeslagenwet/toeslagenaffaire-belastingdienst>

¹⁰⁵ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/355f872f-8792-4e7b-8ee5-39c75f0fed9e

¹⁰⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31066-641.html>

hele samenleving, daarbinnen is dus geen ruimte voor strafbaar en discriminerend gedrag.¹⁰⁷

- GroenLinks diende een motie in waarin werd uitgesproken dat er naar aanleiding van deze affaire een parlementaire ondervraging moet komen.¹⁰⁸
- Groep Krol/vKA en SP dienden een motie in om de meldingen van de klokkenluiders, waaronder meldingen tegen de bewuste topambtenaren bij de Belastingdienst, mee te nemen in het externe nader onderzoek.¹⁰⁹

Bovenstaande motie van GroenLinks werd op 2 juli 2020 in uitvoering gebracht. Op deze dag startte de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag¹¹⁰ (POK) met hun onderzoek. De commissie deed onderzoek naar problemen rondom de fraudeaanpak van de kinderopvangtoeslag door bijvoorbeeld te onderzoeken in hoeverre bewindspersonen deelnamen aan de uit de hand gelopen fraudeaanpak. Op 17 december werd het verslag genaamd 'Ongekend onrecht'¹¹¹ aangeboden aan de voorzitter van de Tweede Kamer. In het rapport van de POK wordt onder andere verwezen naar een rapport van de Adviescommissie uitvoering toeslag die in november 2019 al concludeerde dat er bij de Belastingdienst sprake was van institutionele vooringenomenheid.

De parlementaire onderzoekscommissie ging in het rapport niet in op de vraag of de belastingdienst gediscrimineerd had. Dat had de Autoriteit Persoonsgegevens op 17 juli 2020 wel gedaan in haar rapport. Daarin werd geconcludeerd dat de werkwijze van de afdeling Toeslagen van de Belastingdienst onrechtmatig, discriminerend en daarmee onbehoorlijk was en in strijd met de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).¹¹²

Tijdens het Algemeen Overleg op 10 december 2020 vroeg DENK de minister om een breed onderzoek naar aanwezigheid van etnisch profileren binnen andere overheidsinstanties. De minister gaf tijdens datzelfde overleg namelijk toe niet te kunnen garanderen dat er geen sprake is van etnisch profileren binnen andere overheidsinstanties. Volgens de minister ligt hier een taak klaar voor de nog in te stellen Staatscommissie Discriminatie en Racisme.

Kamerlid Palland van het CDA vroeg de minister naar etnisch profileren dat gebeurt op basis van algoritmes en gaf aan dat het van belang is "dat mensen weten welke persoonlijke gegevens aan welke uitvoeringsorganisaties worden verstrekt, met welk doel en op welke juridische basis." De minister gaf aan dat er richtlijnen worden opgesteld die overheidsorganisaties moeten toepassen. Het verkrijgen van inzicht door burgers in algoritmes zal hier een onderdeel van zijn. Wat betreft de inzage die mensen moeten hebben in welke uitvoeringsorganisaties over welke persoonlijke gegevens beschikken, gaf de minister aan dat het een onderwerp is "van de tweede tranche van de wet digitale overheid, die op dit moment wordt voorbereid. Overigens zit er nu al een functionaliteit in MijnOverheid waarmee je kunt zien welke overheidsorganisatie jouw gegevens heeft."

¹⁰⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31066-644.html>

¹⁰⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31066-652.html>

¹⁰⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31066-647.html>

¹¹⁰ https://www.tweedekamer.nl/kamerleden_en_commissies/commissies/pok/over_de_commissie

¹¹¹

https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf

¹¹² <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

3.6. Racisme en discriminatie in de zorg

Op 8 september 2020 stelde Paternotte (D66) tijdens het wekelijkse vragenuur¹¹³ aan minister Van Ark (Medische Zorg en Sport) vragen over racisme in de zorg. Paternotte beschreef schrijnende voorbeelden uit de zorg waarin hulpbehoevende mensen een verzorgende weigeren omdat ze geen zwart persoon willen. Paternotte vroeg de minister of zij bereid is om met de organisatie Black Lives Matter in gesprek te gaan over racisme in de zorg, waarbij het ook zal gaan over bepaalde ziektes die meer voorkomen bij Nederlanders van kleur. Hierop zegt de minister volmondig ja. Hij verzocht de minister ook een meldcode zorgracisme op te stellen zoals die er ook is in het geval van huiselijk geweld. Hierop gaf de minister aan nu nog niet te kunnen zeggen of er een meldcode komt.

Minister van Ark gaf in haar antwoord aan dat een uiterste stap kan zijn om de zorgverlening stop te zetten, dit zou kunnen onder de Wet BIG¹¹⁴ waarin een passage staat opgenomen die de mogelijkheid biedt om de zorg te stoppen wanneer een persoon ontzettend agressief is. Belangrijker gaf zij aan te vinden om het gesprek met elkaar aan te blijven gaan. Aangifte laten doen als werkgever is ook mogelijk binnen de zorg maar dat mensen hun verhaal kunnen vertellen en zich gesteund voelen door leidinggevenden, politiek en bestuur vindt de minister van groot belang. Paternotte nam geen genoegen met dit antwoord. Hij gaf nogmaals aan dat hij zou willen zien dat er vaker gebruikt gemaakt zal worden “van de mogelijkheid om te zeggen “we verlenen u even niet die zorg”, ook al is het thuiszorg, om duidelijk te maken waar de grens ligt.”

Er werden behoorlijke toezeggingen gedaan tijdens dit vragenuur door de minister. Paternotte was hierover te spreken en ziet uit naar een spoedige beantwoording, wellicht al tijdens het algemeen overleg over discriminatie dat over twee maanden zal gaan plaatsvinden. De minister gaf aan te gaan proberen een aantal van deze acties in te zetten en gaf daarbij aan “over de vorm wat subtiliteiten toe te voegen die ik niet helemaal terughoorde in de bijdrage van de heer Paternotte, maar volgens mij zijn wij het zeer eens over de richting.”

Op 10 december 2020 werd tijdens het Algemeen Overleg discriminatie in de zorg tevens ter sprake gebracht door Paternotte (D66). “Wat is er nou pijnlijker dan zorgverleners die te horen krijgen dat een patiënt geen [zwart persoon] aan zijn bed wil, dat de [zwarte persoon] het weer verkeerd heeft gedaan, dat medewerkers de vraag krijgen of ze geen werk konden vinden in eigen land, of dat ze te horen krijgen dat ze zo goed Nederlands spreken?” Minister Ollongren verwijst naar de website www.blijfinzetbaar.nl voor discriminatie in de zorg. Wederom besprak de minister het belang van het bespreekbaar maken van het onderwerp. Ollongren gaf aan dat minister Van Ark rondetafelgesprekken op de agenda heeft staan met verschillende partijen in de zorg om het thema van discriminatie in de zorg te bespreken. Vanuit die gesprekken kunnen dan afspraken gemaakt worden over hoe ermee om te gaan. Ook heeft Van Ark een meldcode in het vooruitzicht gesteld gaf Ollongren te kennen. Paternotte was niet tevreden met het antwoord van de minister. Hij greep terug

¹¹³ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/34edb5e5-e26f-4af7-9555-fb4f519cb4fc

¹¹⁴ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2020-07-01>

op het hierboven genoemde vragenuurtje waar volgens hem stevige woorden zijn gesproken en drie maanden later hoort hij dat Van Ark er nog 'mee bezig' is.

3.7. Seksisme

Op 22 maart 2017 bracht Asscher, de demissionair minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in het vorige kabinet middels een brief de Tweede Kamer op de hoogte van het **'Actieplan zwangerschapsdiscriminatie'**,¹¹⁵ dat samen met maatschappelijke organisaties is ontwikkeld. In de brief gaf de minister aan dat zwangerschapsdiscriminatie "niet alleen een persoonlijk probleem, maar ook een maatschappelijk probleem" is. Het belemmert mensen namelijk in het volledig benutten van hun (arbeidsgerelateerde) potentie.

Er is samen met het College voor de Rechten van de Mens bekeken welke aanvullingen er gedaan konden worden op het actieplan arbeidsdiscriminatie om specifiek zwangerschapsdiscriminatie verder aan te pakken. Extra maatregelen zullen worden genomen op het gebied van drie belangrijke pijlers: handhaving, kennis en bewustwording en melding en registratie. Onder de pijler kennis en bewustwording wordt er ingezet op het geven van voorlichting "over de rechten en plichten bij zwangerschap en ouderschap in relatie tot werk."

Datzelfde jaar werd tijdens een debat over discriminatie op de arbeidsmarkt¹¹⁶ op 28 september door de SP een onderzoek van het CBS¹¹⁷ genoemd waaruit blijkt dat 43% van de zwangere vrouwen expliciet wordt afgewezen bij sollicitaties. De SP geeft aan dat de aanpak van de minister om werkgevers voor te lichten niet werkt, want werkgevers "weten natuurlijk allang dat dit helemaal niet mag." Volgens de SP moeten er bindende afspraken over het terugdringen van zwangerschapsdiscriminatie gemaakt worden. Hier werd een motie¹¹⁸ over ingediend, maar deze werd verworpen. In de jaren daarna werd er geen enkele motie meer ingediend die specifiek over zwangerschapsdiscriminatie gaat.

In een brief¹¹⁹ op 3 december 2020 schreef minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Tweede Kamer dat het 'Actieplan Arbeidsdiscriminatie' ook gericht is op het tegengaan van zwangerschapsdiscriminatie. Hiervoor is een samenwerking met de GroeiGids van de GGD ingericht. Deze gids informeert zwangere mensen over hun rechten op het gebied van zwangerschap en ouderschap. Ook zal er begin 2021 een bijeenkomst worden georganiseerd met het College voor de Rechten van de Mens en het ministerie van OCW "gericht op gezamenlijke en effectieve communicatie over zwangerschapsdiscriminatie".

¹¹⁵ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2017-deel-1/>

¹¹⁶

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2017A02386

¹¹⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2017/39/flexibele-arbeid-en-relatie-en-gezinsvorming>

¹¹⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2017Z12882&did=2017D27092>

¹¹⁹

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/12/03/arbeidsmarktdiscriminatie/arbeidsmarktdiscriminatie.pdf>

Nieuwe emancipatienota¹²⁰

Op 29 maart 2018 stuurde de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een brief aan de Tweede Kamer met de Emancipatienota 2018-2021 'Principes in praktijk'. De focus lag op de arbeidsmarkt, sociale veiligheid en acceptatie (dit betreft ook meer sociale acceptatie en sociale veiligheid voor LHBTI-personen en genderdiversiteit en gelijke behandeling en representatie van vrouwen en LHBTI-personen in de media, meer ruimte voor genderdiversiteit voor kinderen en jongeren en het versterken van gelijke behandeling). Voor een groot deel zijn de beleidsvoornemens uit de emancipatienota een voortzetting van bestaand beleid.

Voortgang emancipatienota¹²¹

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap informeerde de Kamer op 3 juli 2020 over de stappen die zijn gezet in het emancipatiebeleid wat betreft de uitvoering van de Emancipatienota 2018- 2021 'Principes in praktijk'. In deze nota gaat het over de emancipatieprincipes op het gebied van gendergelijkheid en LHBTI-emancipatie. De focus ligt op de arbeidsmarkt, sociale veiligheid en acceptatie, genderdiversiteit en gelijke behandeling.

Op 26 november 2020 tijdens het vaststellen van de begroting van Justitie en Veiligheid voor het jaar 2021, dienden de leden Groothuizen (D66), Becker (VVD), Voordewind (ChristenUnie), en Van Toorenburg (CDA) een motie¹²² in om in overleg met betrokken organisaties, binnen twee maanden, een plan van aanpak op te stellen voor een veiligere leefomgeving voor lhbt-asielzoekers en bekeerlingen in azc's. Onderdeel van dit plan moet tevens een manier bevatten om deze incidenten uit te werken. De hele Kamer stemde voor deze motie.

De PvdA vroeg de minister op 10 december tijdens het Algemeen Overleg naar het voorstel voor een liaison voor de LHBTI-gemeenschap in Amsterdam en Rotterdam. De minister gaf aan dat dit betrokken zal worden bij de opzet van de pilot met discriminatierechercheurs, "omdat op die wijze vorm kan worden gegeven aan specialisatie op het terrein van discriminatie." Minister Grapperhaus van Justitie en Veiligheid zal de Kamer hier begin 2021 over informeren.

Recht op een veilige abortus

In september 2018 maakte staatssecretaris Blokhuis van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bekend¹²³ aan welke organisaties die keuzehulp aanbieden bij een ongewenste zwangerschap, overheidssteun gegeven wordt. In deze brief noemde Blokhuis de organisatie Siriz, een organisatie die nauwe banden heeft met de anti-abortusbeweging. Eerder dat jaar stelde het Humanistisch Verbond samen met andere organisaties al vast dat er eerder geld vanuit de overheid naar deze organisatie is gegaan. Met Bureau Clara Wichmann keken zij naar mogelijkheden om dit tegen te gaan. Toch, zo bleek uit de brief van Blokhuis, was er weer geld gereserveerd voor Siriz. Bureau Clara Wichmann trok aan de bel en schreef op hun website: "Het geld voor keuzehulp bij een ongewenste zwangerschap is bedoeld voor

¹²⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-1/>

¹²¹ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-1/>

¹²² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z22976&did=2020D48565>

¹²³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/09/11/kamerbrief-over-preventie-en-ondersteuning-onbedoelde-zwangerschappen>

zorg voor vrouwen, maar gaat nu naar organisaties die zich voornamelijk richten op het ongeboren leven. Zo rept de visie van Siriz met geen woord over de rechten van de vrouw of het zelfbeschikkingsrecht.”¹²⁴

Het leidde tot een motie van de PvdA en GroenLinks waarin de regering werd verzocht “criteria op te stellen ten behoeve van overheidsfinanciering voor organisaties die keuzehulp bieden aan onbedoeld zwangere vrouwen, waarin ten minste is opgenomen dat deze organisaties bestuurlijk, financieel noch rechtmatig gebonden zijn aan organisaties die een anti-abortuslobby voeren.”¹²⁵ De motie werd verworpen.

Door een toename van demonstranten en intimidatie bij abortusklinieken, lijkt het recht op abortus onder druk te staan. Hierover werden op 17 januari 2019 ingezonden kamervragen¹²⁶ gesteld door de PvdA en GroenLinks. Er werd in de Tweede Kamer gesproken over het instellen van bufferzones. Deze zouden moeten voorkomen dat de demonstranten in direct contact met bezoekers van de kliniek zouden kunnen komen. Minister De Jonge van het ministerie VWS steunde het voorstel van de bufferzones, maar het is aan de gemeenten zelf om hier een beslissing over te nemen.¹²⁷ Op 11 juni diende het CDA met succes een motie in waarin werd gesteld dat het recht op demonstratie beschermd dient te worden, maar dat het demonstreren geen intimideren of hinderen mag zijn. Het noemt dat Rotterdam een bufferzone heeft ingesteld en verzoekt de regering “in gesprek te blijven met gemeenten met als doel dat overal adequate maatregelen worden genomen.”¹²⁸

Tijdens het Wetgevingsoverleg dat plaatsvond op 2 november 2020 diende Van den Berge (GroenLinks) een motie¹²⁹ in die betrekking had op recente ontwikkelingen wat betreft de (verdere) inperking van het recht op abortus in Europa. Eind oktober had het Constitutioneel Hof in Polen namelijk besloten de al strenge wetgeving (strengste van heel Europa) omtrent abortus nog verder aan te scherpen.¹³⁰ Het zou voor zwangere mensen nu ook niet meer mogelijk zijn om een zwangerschap af te breken wanneer er sprake is van ernstige afwijkingen bij de foetus. Van den Berge vroeg de regering in de motie “te borgen dat abortuszorg in Nederland beschikbaar blijft voor vrouwen uit het buitenland die in Nederland op een veilige manier de zwangerschap willen beëindigen.” Ook werd er tijdens dit overleg een motie¹³¹ ingediend door kamerleden Van den Hul (PvdA) en Bergkamp D66 waarin de constatering werd gedaan “dat de emancipatie van vrouwen en lhbtj-personen wereldwijd steeds meer onder druk staat”. Hiermee werd bedoeld op het instellen van lhbtj-vrije zones¹³² en de hierboven al genoemde inperking van het recht op abortus in Polen. De motie beschreef dat Europa stappen terug aan het zetten is wat betreft de emancipatie van vrouwen en LHBTI-

¹²⁴ Lees hier het gehele artikel over de banden van Siriz met de anti-abortusbeweging: <https://clarawichmann.nl/nieuws/ongewenst-siriz-krijgt-toch-subsidie>

¹²⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z18839&did=2018D50308>

¹²⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20182019-1651.html>

¹²⁷ <https://www.humanistischverbond.nl/minister-de-jonge-steunt-voorstel-bufferzones-bij-abortusklinieken/>

¹²⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2019Z11826&did=2019D24385>

¹²⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z20304&did=2020D43651>

¹³⁰ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/recht-op-abortus-in-polen-nog-verder-ingeperkt~b76cf5f4/>

¹³¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z20306&did=2020D43653>

¹³² Lees hier een artikel over lhbtj-vrije zones in Polen: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/rechter-zet-streep-door-lhbtj-ideologie-vrije-zone-in-polen~bfe5add75/>

personen, en dat het van belang is dat Nederland zich blijft inzetten “voor een wereld waarin iedereen zichtbaar zichzelf mag zijn.” Beide moties werden aangenomen.

Een recente ontwikkeling op het gebied van abortus is dat er een motie¹³³ is aangenomen van Kamerleden Ellemeet (GroenLinks) en Ploumen (PvdA) die voor het afschaffen van de wettelijke bedenktijd van vijf dagen is. In de motie staat dat: “het verplicht opleggen van een beraadtermijn van vijf dagen geen recht doet aan het individuele (tijds)traject dat vrouwen doorlopen om tot hun beslissing te komen om wel of niet te kiezen voor een abortus.” CDA, ChristenUnie, SGP en DENK stemden tegen deze motie.

Boerkaverbod

2019 was ook het jaar waarin het in de volksmond zo genoemde ‘Boerkaverbod’ is ingegaan. De wet heet officieel Wet Gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding en de Tweede Kamer ging hier in 2016 al mee akkoord. Goedkeuring vanuit de Eerste Kamer kwam op 26 juni 2018 en de wet trad in werking op 1 augustus 2019.¹³⁴ Het kwam de Eerste en Tweede Kamer op veel kritiek te staan, ook vanuit de Raad van State. De Raad gaf in een advies van 15 juli 2015 al te kennen dat hoewel er nu meerdere vormen van gezichtsbedekkende kleding aan zijn toegevoegd, aanleiding voor de wet gezichtssluiers zijn. De Raad concludeert dat de wet niet verenigbaar is met de rechten van de mensen en de vrijheid van godsdienst.¹³⁵

Uit onderzoek van stichting Meld Islamofobie in september 2020 bleek dat het verbod vooral als legitimering wordt gebruikt om “vrouwen die een gezichtssluier dragen en andere moslimvrouwen uit te sluiten, onheus te bejegenen, te discrimineren en verbaal en fysiek aan te vallen. Daarom roept stichting Meld Islamofobie via een petitie de Tweede Kamer op tot herevaluatie en afschaffing van dit verbod.”¹³⁶

Aazarkan (DENK) vroeg het kabinet op 22 september 2020 om een reactie op het rapport van Meld Islamofobie. Op 2 november 2020 stuurt de minister van Binnenlandse Zaken Ollongren een brief naar de Tweede Kamer.¹³⁷ Zij schrijft hierin: “De Wet gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding is in werking gegaan op 1 augustus 2019. Tijdens de behandeling van de wet in de Eerste Kamer heb ik toegezegd dat de wet twee tot drie jaar na inwerkingtreding zal worden geëvalueerd (Handelingen I 2017/18, nr. 33, item 4). Zo ver is het nog niet: de wet is pas ruim een jaar in werking. Ik zie in het zwartboek geen aanleiding om de evaluatie naar voren te halen. De signalen zoals genoteerd in het zwartboek zal ik te zijner tijd bij de evaluatie betrekken.”

¹³³ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2021Z03816&did=2021D08319>

¹³⁴ Lees hier de uitleg van de rijksoverheid over de wet:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezichtsbedekkende-kleding-in-de-media-boerkaverbod/gezichtsbedekkende-kleding-gedeeltelijk-verbieden>

¹³⁵ Lees hier het gehele advies van de Raad van State over het wetsvoorstel:

<https://www.raadvanstate.nl/@63763/w04-15-0170/>

¹³⁶ <https://www.meldislamofobie.org/persbericht-publicatie-zwartboek-boerkaverbod/>

¹³⁷ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z20277&did=2020D43569

Kansengelijkheid

In december van 2019 werd er een motie aangenomen over het bevorderen van de kansengelijkheid voor vrouwen op de arbeidsmarkt, zowel aan de top als in het algemeen voor vrouwen die kunnen en willen werken. Deze motie werd ingediend door de SP en D66.¹³⁸ De partijen meenden dat dit gerealiseerd kon worden door een integraal stelsel van werk en zorgvoorzieningen in te voeren en verzoekt de regering om een plan op te stellen voor gelijke kansen voor vrouwen.

Wat betreft arbeidsmarkt worden onder andere de volgende resultaten genoemd: vadersverlof dat op 1 juli 2020 ingaat en waardoor vaders meer verlof na de geboorte van een kind krijgen, een voorlichtingscampagne om vrouwen beter te beschermen tegen zwangerschapsdiscriminatie en een voorlichtingscampagne om zowel vrouwen als werkgevers bewuster te maken van de loonkloof tussen mannen en vrouwen.

Bij het thema sociale veiligheid en acceptatie wordt onder andere gewezen op de alliantie Gedeelde Trots, Gedeeld Geluk waarin het Transgender Netwerk Nederland (TNN) met uiteenlopende activiteiten werkt aan de sociale veiligheid en sociale acceptatie van trans personen, en het 'Deltaplan' waarmee de organisatie Emancipator samen met andere organisaties jongens en mannen betreft bij het voorkomen van geweld. In dit kader wordt ook de ondersteuning van de alliantie 'Verandering van binnenuit' waarbij met mensen uit de doelgroep (migranten en vluchtelingengemeenschappen) bijeenkomsten worden georganiseerd over veiligheid, gelijkheid en acceptatie van vrouwen en LHBTI-personen. Bij het thema genderdiversiteit en gelijke behandeling tenslotte wordt verwezen naar een onderzoek waaruit blijkt dat het aandeel vrouwen in Nederlandse non-fictie televisieprogramma's 36,6 procent is.

Huwelijkse gevangenschap, genitale verminking, eerwraak

Onderwerpen als huwelijkse gevangenschap, genitale verminking en eerwraak zijn onderwerpen die door de politiek vaak onder de noemer 'integratie' worden behandeld en niet onder 'seksisme' of 'emancipatie'.

Op 19 november 2018 diende de VVD bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken met succes een voorstel in om een breed 'Actieplan Zelfbeschikking 2.0' te ontwikkelen, waarin onder andere werd aangedrongen op "meer politie-expertise rond eerdergerelateerd geweld, meer financiële zelfstandigheid van vrouwen in migrantengemeenschappen; meer aandacht voor (seksuele) zelfbeschikking in onderwijs, inburgering en zorg en het tegengaan van onvrije en onderdrukkende beïnvloeding en het straffen van onderdrukkers en hun medeplichtigen."¹³⁹

Een voorstel van D66 en PvdA werd eind 2018 aangenomen waardoor hersteloperaties (ook wel: reconstructie) na genitale verminking in de basisverzekering werden opgenomen.¹⁴⁰

¹³⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-XV-59.html>

¹³⁹ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vktmd1ltrzr>

¹⁴⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-XVI-133.html>

Op 24 april 2019 werd een motie van GroenLinks aangenomen waarin de regering werd verzocht in overleg te treden met landen als Iran, Pakistan, Egypte en de Filippijnen, om afspraken te maken over het vergemakkelijken van de erkenning van Nederlandse echtscheidingen.¹⁴¹

Tijdens hetzelfde overleg werd een motie van D66, GroenLinks en VVD aangenomen waarin de regering werd verzocht de norm in de wet op te nemen dat partijen altijd dienen mee te werken aan de ontbinding van een religieus huwelijk, indien een van beide partijen dat wenst.¹⁴²

Op 14 mei 2019 werd een motie van GroenLinks, VVD, D66 en SP aangenomen waarin het kabinet gevraagd werd een actieplan te ontwikkelen voor consulaire en juridische steun aan mensen met een Nederlandse binding die in het buitenland hun scheiding moeten bewerkstelligen.¹⁴³

Op 27 november 2019 werd de wet tegen huwelijkse gevangenschap ingediend. In dit nieuwe voorstel zijn mensen verplicht mee te werken aan een ontbinding van een religieus huwelijk als de partner dat wil, behalve in situaties waarin een rechter heeft geoordeeld dat er zwaarwegende redenen zijn waardoor medewerking niet gevraagd kan worden. De wet¹⁴⁴ is mede tot stand gekomen op initiatief van GroenLinks en dankzij de inzet van Femmes for Freedom en onderzoekers van de Universiteit van Maastricht.

In november 2019 presenteerde de VVD de initiatiefnota 'In Nederland beslis je over je eigen leven', met verschillende voorstellen om onderdrukking in naam van cultuur en religie in Nederland tegen te gaan.¹⁴⁵

In februari 2020 maakte het kabinet bekend dat er een verbod wordt overwogen op operaties die worden uitgevoerd om het maagdenvlies bij vrouwen en meisjes te herstellen. Worden de ingrepen na 1 juni 2020 nog steeds uitgevoerd, dan zal het kabinet een wettelijk verbod overwegen, schreven de ministers De Jonge (VWS) en Dekker (Rechtsbescherming) aan de Tweede Kamer.¹⁴⁶

¹⁴¹ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vkxybb3ms2yg>

¹⁴² <https://www.rijksbegroting.nl/algemeen/gerefererd/2/6/0/kst260338.html>

¹⁴³ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z08557&did=2019D17402>

¹⁴⁴ <https://groenlinks.nl/nieuws/succes-strijd-tegen-huwelijkse-gevangenschap>

¹⁴⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z22432&did=2019D46617>

¹⁴⁶ <https://nos.nl/artikel/2323631-kabinet-wil-einde-aan-hersteloperaties-maagdenvlies-en-erkenning-kindhuwelijken.html>

3.8. Discriminatie van LHBTI-personen

Ontwikkelingen seksregistratie¹⁴⁷

Eind 2016 nam de Tweede Kamer een initiatiefvoorstel van D66, GroenLinks en PvdA aan waarin werd voorgesteld de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) nader uit te werken en te expliciteren.¹⁴⁸ Hierdoor moest duidelijk worden dat de Awgb van toepassing is op het volledige spectrum aan variaties van de discriminatiegrond geslacht. En dat de Awgb dus ook bescherming biedt tegen het ongeoorloofd onderscheid maken op grond van een ieders geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie.

In een brief van de minister van JenV aan de Tweede Kamer liet het kabinet weten het gebruik van seksregistratie te verminderen en een aantal maatregelen te nemen.¹⁴⁹ Steeds meer gemeenten zouden genderneutraal communiceren met hun inwoners. Hetzelfde gold voor onderwijsinstellingen en de OV-chipkaarten die per 1 januari 2017 geen geslacht meer vermeldden. Na de Tweede Kamerverkiezingen werd het onderwerp op de lijst met controversiële onderwerpen geplaatst.¹⁵⁰ Dit betekende dat besluitvorming over het onderwerp werd uitgesteld tot de komst van een nieuw kabinet.

De SP diende op 6 april 2017 een motie in om verplichte lessen over LHBTI-acceptatie op het mbo in te voeren. De motie werd aangenomen. Een jaar later op 19 april werd er met minister Van Engelshoven gesproken over het emancipatiebeleid. Tijdens deze vergadering¹⁵¹ werden vijf moties aangenomen. De eerste¹⁵² was van de PvdA, daarin werd de regering verzocht het jaar erna de kamer te informeren over de voortgang van het emancipatiebeleid. De PvdA diende tevens samen met D66 een motie¹⁵³ in om binnen de Veiligheidsagenda 2019-2022 een actieplan op te nemen om het geweld tegen LHBTI-personen aan te pakken. PvdA en SP dienden samen met succes een motie¹⁵⁴ in om op school (specifiek het mbo) de LHBTI-acceptatie te bevorderen door het examen- en kwalificatiebesluit op dit punt aan te passen.

Voorafgaand aan de verkiezingen in 2017 ondertekenden acht politieke partijen het Regenboog Stembusakkoord.¹⁵⁵ De naleving daarvan werd ter sprake gebracht door D66 die de regering per motie vroeg het Regenboog Stembusakkoord zo snel mogelijk uit te voeren. De SP diende een motie¹⁵⁶ in om actie te ondernemen tegen de 14% scholen die nog geen aandacht besteedden aan de kerndoelen

¹⁴⁷ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2017-deel-1/>

¹⁴⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2017Z00395&did=2017D00794>

¹⁴⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2016Z24945&did=2016D51088

¹⁵⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2017Z04664&did=2017D09559>

¹⁵¹

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2018A01461

¹⁵² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z07469&did=2018D25584>

¹⁵³ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z07472&did=2018D25586>

¹⁵⁴

¹⁵⁵ Lees hier het Regenboog Stembusakkoord van het COC: https://www.coc.nl/wp-content/uploads/2017/03/COCRegenbAkk_A2-003.pdf

¹⁵⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z07474&did=2018D25588>

met betrekking tot seksuele diversiteit. Dit gold voor scholen binnen het primair en het voortgezet onderwijs.

Op 5 juli 2017 volgde een motie van de VVD en de SP¹⁵⁷ waarin de regering werd verzocht om samen met het NOC*NSF, de KNVB, andere sportkoepelorganisaties en LHBTI-belangenbehartigers tot een actieplan LHBTI-acceptatie te komen. Alleen de SGP stemde tegen deze motie.

In de zomer van 2018 werd het wetsvoorstel behandeld van D66, PvdA en GroenLinks, waarmee werd benadrukt dat de Awgb van toepassing is op het volledige spectrum aan variaties van de discriminatiegrond geslacht. Zo werd duidelijk gemaakt dat de Awgb eveneens bescherming biedt tegen het ongeoorloofd onderscheid maken op grond van een ieders geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie. Het wetsvoorstel werd aangenomen.¹⁵⁸ Een jaar later, in 2019, kreeg het wetsvoorstel ook de steun in de Eerste Kamer.¹⁵⁹

Aanwijzing discriminatie¹⁶⁰

Op 1 januari 2019 werd de 'Aanwijzing discriminatie' van het OM vernieuwd door meer aandacht te schenken aan delicten (bijvoorbeeld mishandeling) met een discriminatie-aspect en aan delicten gericht tegen trans personen. Als er sprake is van een delict met een discriminatie-aspect kan dit leiden tot een hogere strafeis. In de nieuwe aanwijzing is de grond genderidentiteit voor strafverhoging expliciet opgenomen.

Op 16 mei 2019 vond er een debat plaats over de LHBTI-monitor en de Nashville verklaring in connectie met het bespreken van het emancipatiebeleid.¹⁶¹ GroenLinks wees er tijdens het debat op dat Nederland naar nummer 12 is gezakt op de internationale ranglijst voor LHBTI-vriendelijke landen. Tevens is er een Nederlandse versie van de Nashville verklaring¹⁶² rondgegaan, een verklaring vanuit conservatieve hoek waarin onder andere staat dat mensen geen transgender persoon zouden mogen zijn en dat het huwelijk tussen twee mensen van gelijke sekse wordt afgekeurd. Deze 'zonden' zouden onderdrukt moeten worden. De verklaring ontving steun van duizenden mensen, waaronder van het SGP Kamerlid Van der Staaij. Kamerlid Özütok vroeg de minister van Emancipatie daarop zich duidelijk uit te spreken tegen alles wat er in deze verklaring stond

Tijdens deze vergadering werden onderstaande vijf moties aangenomen:

- Een motie van GroenLinks, PvdA, 50PLUS, PvdD en D66 over het beter waarborgen van de positie van Roze in Blauw binnen de politie. Roze in Blauw is een landelijk netwerk van de politie waar LHBTI-personen melding kunnen doen van strafbare zaken gerelateerd aan hun seksuele oriëntatie of genderidentiteit. Dit willen de partijen doen door ook te kijken naar de rechtspositie van het netwerk. Daaraan toegevoegd zou Roze in Blauw een

¹⁵⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2017Z09879&did=2017D20572>

¹⁵⁸ https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20180703/stemmingsoverzicht_tweede_kamer

¹⁵⁹ https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34650_initiatiefvoorstel_bergkamp

¹⁶⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

¹⁶¹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/d6ff1811-89ef-4d00-90da-48582424eaaa#ide3cb19a7

¹⁶² <https://nashvilleverklaring.nl/wp-content/uploads/2019/05/Verkorte-versie.pdf>

grotere rol kunnen vervullen bij het bijstaan van slachtoffers van LHBTI-geweld vanwege een gedeelde ervaring op deze discriminatiegrond.¹⁶³

- Een motie van D66, GroenLinks, PvdA en PvdD over het verbeteren van de arbeidspositie van trans personen door een verzoek neer te leggen bij de regering om de belemmeringen die trans personen ondervinden op de arbeidsmarkt in kaart te brengen.¹⁶⁴
- D66 en VVD¹⁶⁵ dienden een motie in betreffende het naleven van het Coman-arrest, waarmee de weg is vrijgemaakt voor getrouwde partners van gelijk geslacht om ook over de grens zich te vestigen als echtpaar. Als reactie op de anti-LHBTI-krachten die in de EU terrein winnen, is het verzoek aan de regering om zich bij een passende volgende gelegenheid in de EU hierover uit te spreken.
- De vierde aangenomen motie is van PvdA, GroenLinks, 50PLUS, PvdD en D66¹⁶⁶ waarin de regering werd verzocht een leerlijn (LHBTI-)discriminatie te ontwikkelen, en deze als een vast onderdeel op te nemen binnen de opleiding tot politieagent. De partijen vinden dat de meldings- en aangiftebereidheid over (LHBTI-)discriminatie omhoog moet.
- Een motie van VVD, D66, GroenLinks en PvdA¹⁶⁷ waarin de regering verzocht wordt om met een wetsvoorstel te komen dat als doel heeft eenieder te bestraffen die de homoseksuele gerichtheid of genderidentiteit van een ander probeert te veranderen, te onderdrukken of uit te wissen. Deze motie werd op 16 mei ingediend, de (tweede) gewijzigde motie van 28 mei werd aangenomen.

Er werd in 2019 een initiatiefvoorstel gedaan door D66, GroenLinks en PvdA¹⁶⁸ dat betrekking heeft op het toevoegen van handicap en seksuele gerichtheid als verboden grond van discriminatie aan artikel 1 van de Grondwet. Het voorstel is op 30 juni door de Tweede Kamer aangenomen.

In de inleiding van hoofdstuk 3 is al besproken dat er in 2019 een toename was van meldingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid (van 4% naar 9%). Reden hiervoor was (waarschijnlijk) de hierboven besproken Nashville verklaring maar ook het mogelijk stopzetten van de vergoeding voor kunstmatige inseminatie van zowel lesbische vrouwen als alleenstaande vrouwen. Minister Bruins van Medische Zorg gaf hiervoor als reden dat er geen sprake is van een medische indicatie: “Bij een man met semen zonder zaadcellen of zaadcellen van onvoldoende kwaliteit is er sprake van een vruchtbaarheidsprobleem ten gevolge van een aandoening, stoornis of een ziekte. Dat geldt als een medische indicatie in de context van de Zorgverzekeringswet. Dat is niet het geval bij het ontbreken van een mannelijke partner.”¹⁶⁹ Het kwam de minister op kritiek te staan van D66 en de PvdA. Zo stelde Ploumen van de PvdA op 6 maart 2019 Kamervragen over het onderwerp. Zij vroeg onder andere: “Bent u het met mij eens dat, wanneer voor gezonde vrouwen met een mannelijke partner, kunstmatige inseminatie met donorzaad (KID) wel wordt vergoed, terwijl dat voor gezonde vrouwen

¹⁶³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30420-314.html>

¹⁶⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z09813&did=2019D20047>

¹⁶⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z09815&did=2019D20049>

¹⁶⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z09816&did=2019D20050>

¹⁶⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30420-318.html>

¹⁶⁸ https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/32411_initiatiefvoorstel_bergkamp

¹⁶⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2019Z04280&did=2019D14439>

met een vrouwelijke partner en gezonde vrouwen zonder partner niet gebeurt, er sprake is van discriminatie? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat gaat u doen om dit te voorkomen?”¹⁷⁰

Belangenorganisatie COC was een van de initiatiefnemers van een petitie¹⁷¹ die ruim 97.000 keer werd ondertekend. Mede hierdoor zag minister Bruins van zijn besluit af en werd de medische behandeling in ieder geval in 2020 nog vergoed.¹⁷²

Excuses oude Transgenderwet¹⁷³

Op 30 november 2020 boden de minister voor Rechtsbescherming en de minister voor Emancipatie, in een brief excuses aan voor de oude Transgenderwet, die van 1985 tot 2014 van kracht was.¹⁷⁴ De wet stelde verschillende voorwaarden aan om wijziging van geslachtsaanduiding in het geboorteregister, zoals aanpassing van het lichaam aan het gewenste geslacht en een onomkeerbare sterilisatie. Het Transgendercollectief heeft de Staat eind 2019 aansprakelijk gesteld voor het leed dat door deze wet is aangedaan en eiste erkenning, excuses en financiële genoegdoening. Het kabinet heeft excuses en een financiële tegemoetkoming van 5000 euro toegezegd.¹⁷⁵

3.9. Discriminatie op grond van herkomst

Oost-Aziatische mensen

In de eerdergenoemde brief die minister Ollongren op 15 juni aan de Kamer stuurde over de voortgang van de kabinetsaanpak op het gebied van discriminatie,¹⁷⁶ was ook aandacht voor de relatie tussen corona en de toename van discriminatie jegens bepaalde groepen Nederlanders. Zo stond in de brief dat uit een analyse van de coronagerelateerde meldingen bij de ADV's blijkt “dat mensen met een Oost-Aziatisch uiterlijk sinds de uitbraak te maken krijgen met discriminerende opmerkingen over hun afkomst in relatie tot het coronavirus. Ook komt het voor dat zij slachtoffer worden van intimidatie, bedreiging of geweld.”

Hetzelfde probleem werd door minister Grapperhaus van JenV en diens staatssecretaris beschreven in een geannoteerde agenda¹⁷⁷ waarin wordt verwezen naar een door GroenLinks ingediende motie van 6 februari 2020¹⁷⁸ Deze motie gaat over uitspreken dat racistische en discriminerende uitlatingen

¹⁷⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2019Z04280&did=2019D14439>

¹⁷¹ Voor meer informatie over de petitie: <https://petities.nl/petitions/vergoeding-vruchtbaarheidsbehandeling-voor-elke-vrouw?locale=nl>

¹⁷² Een artikel over het besluit van Minister Bruins: <https://www.parool.nl/nieuws/kunstmatige-inseminatie-in-toekomst-vergoed~b4905f0f/>

¹⁷³ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/11/30/kabinet-maakt-excuses-voor-oude-transgenderwet>

¹⁷⁴ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

¹⁷⁵ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

¹⁷⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/15/kamerbrief-over-kabinetsaanpak-van-discriminatie>

¹⁷⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020D27126>

¹⁷⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z02305&did=2020D04786>

over het coronavirus, gericht tegen mensen met een Chinese achtergrond, ontoelaatbaar zijn. Mede-indiëners van de motie waren PvdA, SP, CDA, PvdD, en D66. FvD stemde als enige partij tegen deze motie. Als reactie op deze motie sprak de toenmalige minister van Medische Zorg en Sport, Bruins, zich in de media¹⁷⁹ uit tegen de discriminatie van mensen met een Chinese achtergrond. In een filmpje voor het Jeugdjournaal zegt de minister: “Discriminatie past nooit, past nergens. En ook niet in relatie tot zoiets als het coronavirus.”¹⁸⁰ De hierboven genoemde motie van GroenLinks is overigens de enige die gaat over discriminatie jegens mensen met een Chinese achtergrond.¹⁸¹

Inheemse volkeren

Tijdens de vaststelling van de begrotingsstaat van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor het jaar 2020 op 14 november 2019, werd door Kamerleden Van der Staaij (SGP) en Ploumen (PvdA) een motie ingediend over het op internationaal niveau “aan de kaak te blijven stellen” van discriminatie van Papoea’s.¹⁸² Deze werd aangenomen. In de motie werd de regering ook verzocht om de sociaal-economische situatie van dit inheemse volk te verbeteren door steun te leveren aan projecten die het onderwijs verbeteren. Minister Blok van Buitenlandse Zaken gaf in zijn reactie op deze motie aan “een knip” te willen maken tussen de twee vragen. Blok: “Het eerste punt doe ik graag. Daar ben ik het mee eens. Discriminatie tegen Papoea’s heb ik overigens ook aan de orde gesteld. Het tweede onderdeel vraagt om een financiële bijdrage aan een land waar wij geen ontwikkelings-samenwerkingsrelatie meer mee hebben.” Met als door de minister opgegeven reden dat de financieel-economische positie van Indonesië is verbeterd.¹⁸³

Al vaker is de situatie van West Papoea’s in Indonesië het onderwerp geweest binnen de Tweede Kamer. Zo werden er op 16 maart door de partijen SGP, PvdA, CDA, ChristenUnie, GroenLinks, VVD, SP, D66 en PVV Kamervragen gesteld aan minister Blok die deze vragen op 27 maart beantwoordde.¹⁸⁴ Op de vraag of Nederland bereid is om actief bij de Indonesische overheid te blijven pleiten voor gelijke rechten voor de Papoeabevolking gaf de minister aan: “Ja. De mensenrechtensituatie in Indonesië, met inbegrip van de situatie in Papua, is onderdeel van de reguliere dialoog tussen Nederland en Indonesië. Zo heeft Nederland aandacht gevraagd voor de mensenrechtensituatie in Papua tijdens de politieke consultaties met Indonesië eind november 2017. Ook tijdens de EU-Indonesië mensenrechtendialoog op 1 februari 2018 is de situatie in Papua aan bod gekomen, evenals tijdens de bespreking van de mensenrechtensituatie in Indonesië (*Universal Periodic Review*) in mei 2017 in de VN-Mensenrechtencommissie.”

¹⁷⁹ Minister Bruins over het niet discrimineren van mensen met een Chinese achtergrond:
<https://nos.nl/artikel/2321843-minister-roept-iedereen-op-niet-discrimineren-om-coronavirus.html>

¹⁸⁰ Ook in het jeugdjournaal is de minister te zien: <https://jeugdjournaal.nl/artikel/2321867-minister-niet-discrimineren-om-het-corona-virus.html>

¹⁸¹ Er geen moties ingediend die betrekking hebben op het aanpakken van discriminatie van mensen van Oost-Aziatische herkomst.

¹⁸² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2019Z22218&did=2019D46107>

¹⁸³

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2019A04878

¹⁸⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z02199&did=2018D20136>

Inheemse volkeren werden binnen de Tweede Kamer voornamelijk ter sprake gebracht in relatie tot het klimaat. De term klimaatracisme viel echter niet in de Tweede Kamer in de periode maart 2017 tot en met juli 2020. Klimaatrechtvaardigheidsactivist Chihiro Geuzebroek geeft aan “klimaatracisme verwijst niet naar het klimaat als hoofdpersoon met racisme als een overtuiging. De term klimaatracisme erkent beide als een systeem; een ecologisch systeem dat ontwricht wordt en een institutioneel sociaal systeem dat ook ontwricht is doordat mensen van kleur een lagere levensverwachting hebben (in duur of kwaliteit). Klimaatracisme als studieonderwerp levert inzichten op over wat de gemene deler is in het proces van ontwrichting.”¹⁸⁵

Op 17 mei 2018 stelde het lid Van Oijk van GroenLinks Kamervragen aan minister Blok over inheemse volken die de president van Brazilië, Bolsonaro, een grote bedreiging voor het Amazoneregenwoud vinden. De minister gaf aan hier kennis van genomen te hebben en zei dat hij de toename van ontbossing in het Amazonegebied zorgwekkend vond. Op de vraag of er vanuit het Mensenrechtenfonds¹⁸⁶ en/of de International Land Coalition¹⁸⁷ ondersteuning wordt geboden aan activisten en natuurbeschermers in Brazilië gaf de minister aan dat dit niet gebeurt. “Wel financiert de ambassade een project waarmee de rechten van inheemse vrouwen en meisjes (onder andere landrechten) worden ondersteund in een ander deel van Brazilië.” Bescherming van landrechtenactivisten zou via een nieuw Nederlands ondersteuningsprogramma genaamd LAND-at-scale¹⁸⁸ kunnen gaan lopen.

In Nederland staat klimaatracisme in directe verbinding met oliebedrijf Shell. CODE ROOD is een organisatie die onder de campagne Shell Must Fall¹⁸⁹ inzet op het bedrijf te laten omvallen. Zij eisen onder andere dat herstel voor getroffen gemeenschappen en ecosystemen wordt gegarandeerd.

¹⁸⁵ Lees hier het gehele artikel van Chihiro Geuzebroek over klimaatracisme op Lilithmag.nl:

<https://www.lilithmag.nl/blog/2020/3/7/klimaatracisme-dit-moet-je-weten>

¹⁸⁶

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/mensenrechtenfonds><https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/mensenrechtenfonds>

¹⁸⁷ <https://www.landcoalition.org/en/>

¹⁸⁸ <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/land-scale>

¹⁸⁹ Zie hier een overzicht van de eisen van CODE ROOD: <https://code-rood.org/nl/shell-must-fall/#demands>

3.10. Anti-zwart racisme/afrofobie/Zwarte Piet

Op 6 april 2017 werd in de Tweede Kamer het eerste debat gehouden in het nieuwe parlement over discriminatie en racisme in Nederland.¹⁹⁰ Voor maar liefst zeven Kamerleden was dit de eerste keer dat ze de Tweede Kamer toespraken. Alle partijen spraken zich uit tegen discriminatie, maar gaven daar vervolgens hun eigen invulling aan. De ministers van het demissionaire kabinet hielden zich tijdens het debat op de vlakte. In de woorden van minister Asscher: “Wij leven nu in een demissionaire fase. Elders in Den Haag zijn mensen aan het onderhandelen over het vormen van een nieuw kabinet. Dat betekent dat ons nu terughoudendheid past.”

Het debat was elf maanden eerder al aangevraagd vanwege een rapport over moslimdiscriminatie (van het Rotterdamse SPIOR)¹⁹¹ en de racistische (en seksistische) uitingen die gedaan waren aan het adres van Sylvana Simons, nadat zij bekend had gemaakt zich aan te sluiten bij de partij DENK. Beide onderwerpen speelden amper een rol in het debat. In het debat werd niet een keer specifiek de term anti-zwart racisme of afrofobie genoemd.

Het anti-zwart racismebeleid van Kabinet Rutte III vloeide vooral voort uit beleid van het vorige kabinet Rutte (VVD-PvdA) dat weer gebaseerd was op de International Decade for People of African Descent.¹⁹² Een hoofdlijnennotitie voor invulling van de Decade was op 28 oktober 2015 door toenmalig minister Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid naar de Kamer verstuurd. Vanaf 2016 startte SZW met de invulling in samenwerking met maatschappelijke organisaties, actieve burgers en geïnteresseerde gemeenten. Dat leidde tot een lijst van twaalf vanuit de gemeenschappen aangereikte prioritaire activiteiten/thema's, waaronder projecten ter vergroting van de bewustwording en weerbaarheid ten aanzien van racisme. Deze projecten liepen tot en met medio 2018. Eind 2017 zijn ook twee fondsen bereid gevonden om een fonds op naam op te richten om projecten in het kader van de UN Decade te steunen met financiële middelen van SZW in 2018/2019. Vergroten van de bewustwording over en aandacht voor het slavernijverleden vormde onder de noemer van anti-zwart racisme één van de thema's van de UN Decade for People of African Descent. Hiertoe werd onder andere een financiële bijdrage gegeven aan het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee) en aan de Black Achievement Month (BAM).¹⁹³

In september 2017 stuurde de minister van SZW een inventariserend onderzoek van de Vrije Universiteit Amsterdam naar de Tweede Kamer over uitsluitingsmechanismen van mensen van Afrikaanse afkomst in het huidige Nederland.¹⁹⁴ Met dit rapport is - voor zover wij kunnen zien - niets gedaan.

¹⁹⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-65-4.html>

¹⁹¹ Lees hier het Rapport Islamofobie in Zicht van SPIOR: <http://www.spior.nl/wp-content/uploads/2016/05/Rapport-Islamofobie-in-Zicht.pdf>

¹⁹² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/26/bijlage-2-voortgang-specifieke-maatregelen-uit-het-nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>

¹⁹³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/26/bijlage-2-voortgang-specifieke-maatregelen-uit-het-nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>

¹⁹⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2017/09/21/rapport-uitsluitingsmechanismes>

In de al eerdergenoemde brief van minister Ollongren van 15 juni 2020 over de kabinetsaanpak van discriminatie lichtte de minister ook kort toe hoe het kabinet discriminatie op specifieke gronden en thema's van plan was aan te gaan pakken. In de inleiding van de brief werd de moord op George Floyd in de VS besproken als aanleiding voor de ook in Nederland ontstane protesten tegen racisme en politiegeweld. In de inleiding werd tevens het op de agenda staande gesprek tussen demonstranten en premier Rutte genoemd. Opmerkelijk was dat voor dit gesprek de leden van Kick Out Zwarte Piet (KOZP) en de mensen achter de Black Lives Matter-protesten in Nederland niet waren uitgenodigd. Zij lieten in een statement weten dat zij het ten zeerste betreunden "dat premier Rutte stelt het gesprek aan te willen gaan met de "deelnemers aan Black Lives Matter-demonstraties over hoe het gesprek over racisme in de samenleving op een goede manier gevoerd kan worden, en juist niet over hoe er beleid ontwikkeld kan worden om geïnstitutionaliseerd racisme te bestrijden. We zien dit als een afleidingsmanoeuvre om het niet te hebben over de oproepen van o.a. de EU en het ECRI om een nationale aanpak voor de bestrijding van racisme te formuleren."¹⁹⁵ Afgelopen september heeft er wel een gesprek plaatsgevonden tussen premier Rutte en een delegatie van KOZP en de Black Lives Matter-coalitie in Nederland.¹⁹⁶

Minister Ollongren verwees in de hiervoor genoemde brief bij het bestrijden van afro-racisme¹⁹⁷ opnieuw naar het beleid dat door het vorige kabinet was gestart in het kader van de UN Decade for People of African Descent: "De VN heeft het decennium 2015 tot en met 2024 uitgeroepen tot 'het decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst'. Gepaard hiermee gaat een oproep aan de VN-landen om 'in actie te komen tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en onverdraagzaamheid'. Ieder land is vrij om hier een eigen invulling aan te geven. Met deze oproep kiest Nederland ervoor om zich met diens invulling te richten op "de versterking van de aanpak van racisme in Nederland". Dit doet het kabinet o.a. door het beleid van het vorige kabinet voort te zetten en bij te blijven te dragen aan de Black Achievement Month¹⁹⁸ en aan NiNsee."¹⁹⁹

Het is verder opvallend hoe weinig er in de Tweede Kamer specifiek over anti-zwart racisme is gesproken. Dit gebeurde ook niet tijdens het grote debat over institutioneel racisme in Nederland van 1 juli 2020.²⁰⁰ Aanleiding hiervoor zijn de eerdergenoemde protesten van Black Lives Matter en dan

¹⁹⁵ Lees het volledige statement van KOZP hier: <https://www.nederlandwordtbeter.nl/statement-kozp-mark-rutte-gesprek/>

¹⁹⁶ Het gesprek vond plaats op 2 september 2020 en ook de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Wouter Koolmees, was hierbij aanwezig. De organisatie heeft na het gesprek een statement naar buiten gebracht waarin zij onder andere aangeven dat het een constructief gesprek was en dat aan de hand van verschillende thema's en onderwerpen de structurele achterstelling van zwarte en bruine mensen in Nederland aan de kaak is gesteld. Het volledige statement van KOZP is hier te lezen: <https://www.nederlandwordtbeter.nl/statement-kick-out-zwarte-piet-n-a-v-gesprek-met-minister-president-mark-rutte/>

¹⁹⁷ Dit is de term die in de kamerbrief wordt gehanteerd. In de gehele brief over de kabinetsaanpak van discriminatie wordt de term afro-racisme drie keer genoemd.

¹⁹⁸ De Black Achievement Month is een maand die licht schijnt op de bijzondere bijdragen die mensen met Afrikaanse roots hebben gedaan aan de wereld en meer specifiek aan de Nederlandse samenleving. Lees hier meer over de Black Achievement Month: <https://www.blackachievementmonth.nl/over-ons/>

¹⁹⁹ NiNsee staat voor: Nederlands instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis. Het NiNsee zit ook achter de organisatie van de Black Achievement Month: <https://www.ninsee.nl/>

²⁰⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-90-8.html>

met name het protest dat op 1 juni plaatsvond op De Dam in Amsterdam. Deze demonstratie kon op veel bijval rekenen van de Tweede Kamer, maar er was ook kritiek. Deze kwam met name van de PVV.

Dit debat vond plaats met minister-president Rutte en de ministers Grapperhaus van Justitie en Veiligheid en Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Tijdens het debat werd de brief van 15 juni 2020 behandeld over de voortgang van de kabinetsaanpak ten aanzien van discriminatie en racisme. Alle partijen die aan het woord kwamen, spraken uit dat zij tegen racisme en discriminatie zijn, echter gaven PVV en FvD hier een totaal andere invulling aan dan de overige partijen. Hiddema van FvD zei dat Nederland zich in een “racismepsychose” begeeft en PVV’er Wilders bleef staan voor het behoud van Zwarte Piet.

Waar er tijdens dit debat niet één keer specifiek de termen afrofobie of anti-zwart racisme werden genoemd, werd Zwarte Piet in het debat 85 keer genoemd, waarvan 31 keer door Wilders. Ouwehand van de PvdD was de eerste die het onderwerp aanhaalde en beschreef Zwarte Piet als het symbool van institutioneel racisme. Tijdens het debat verklaarde Rutte: “Als het zo veel pijn doet bij zo veel mensen, vind ik zelf dat het goed is dat dat figuurtje aan het veranderen is.” De premier gaf tegelijkertijd aan dat hij Zwarte Piet niet als een racistisch karikatuur ziet.

Tijdens het debat diende het lid Wilders namens de PVV een tweetal moties in die (indirect) betrekking hadden op het besproken onderwerp van afrofobie. Allereerst sprak Wilders uit dat Nederlanders geen racisten zijn en diende hij een motie in waarin hij uitspreekt dat Zwarte Piet zwart moet blijven. De heer Wilders gaf hierbij aan dat deze motie “gaat over veel meer dan Zwarte Piet, want dat is een symbool van het vasthouden aan de eigen cultuur. Dat heeft helemaal niets met racisme te maken.”²⁰¹ De motie kreeg alleen bijval van FvD en lid Van Haga. Een motie van DENK, waarin zij de regering vroegen Zwarte Piet als een kwetsend karikatuur te erkennen en dat Zwarte Piet daarom niet meer in de huidige tijdsgeest past, haalde net geen meerderheid.²⁰² Hoewel de premier een ander standpunt heeft ingenomen ten aanzien van Zwarte Piet, stemde de VVD (samen met andere partijen) tegen deze motie.

3.11. Koloniaal en slavernijverleden

Zoals eerder aangegeven, vormde het vergroten van de bewustwording over en aandacht voor het slavernijverleden een van de thema’s van de UN Decade for People of African Descent. Hiertoe werd onder andere een financiële bijdrage gegeven aan het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee) en aan de Black Achievement Month (BAM).²⁰³

In september 2017, Kabinet Rutte III is dan nog niet aangetreden, diende kamerlid Kuzu van DENK een motie in waarin hij aangaf “dat de Nederlandse regering nog steeds geen formele excuses heeft aangeboden voor ons koloniale verleden en slavernijverleden.” Het verzoek aan de regering luidde

²⁰¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13059&did=2020D27856>

²⁰² <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13063&did=2020D27860>

²⁰³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/26/bijlage-2-voortgang-specifieke-maatregelen-uit-het-nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>

dan ook om dit “alsnog formeel en onomwonden” te doen.²⁰⁴ Voor stemden alleen de partijen GroenLinks, SP, PvdD en DENK zelf. Tijdens het overleg noemde demissionair minister van Buitenlandse Zaken Koenders (PvdA) het slavernijverleden van Nederland een “gitzwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis”, maar bleven formele excuses uit.

Het verzoek om excuses door de Nederlandse regering voor het koloniale en slavernijverleden bleef terugkeren. DENK diende daar op 22 februari tijdens de vaststelling van de begrotingsstaat van het ministerie van Buitenlandse zaken opnieuw een motie voor in.²⁰⁵ Wederom kreeg de motie geen meerderheid, wel stemde de PvdA ditmaal voor.²⁰⁶

Het debat over institutioneel racisme vond plaats op 1 juli 2020. 1 juli is de dag van Keti Koti, wat ketenen gebroken betekent. De dag dat het slavernijverleden wordt herdacht. Op deze dag vroegen de partijen D66, ChristenUnie, GroenLinks, PvdA, PvdD, 50PLUS, SP en DENK het kabinet om “excuses aan te bieden voor de rol die Nederland heeft gespeeld in het slavernijverleden.” Ze schreven in de motie onder andere dat “ons slavernijverleden doorwerkt in de hedendaagse samenleving en leidt tot gevoelens van uitsluiting.”²⁰⁷ Ook ditmaal werd de motie niet aangenomen, de stemming verliep hoofdelijk en er stemden in totaal 69 kamerleden voor. Ook een motie van DENK, D66 en GroenLinks met het verzoek om van 1 juli een nationale vrije dag te maken, werd niet aangenomen.²⁰⁸

Zoals eerder genoemd, werd er tijdens het debat op 1 juli een kamerbrief besproken van minister Ollongren aan de Tweede Kamer over de kabinetsaanpak van discriminatie. In deze brief gaf het kabinet aan dat het ministerie van SZW heeft bijgedragen “aan de nationale herdenking en het stimuleren van lokale herdenkingen” en schreef de minister dat er “een dialoog over het slavernijverleden wordt vormgegeven.” Over de wijze waarop zal het kabinet de Kamer nog informeren.

In het debat op 1 juli werd de oprichting van een museum waarin het koloniale en slavernijverleden van Nederland centraal staat, aangekaart door het CDA en de SP. Minister Ollongren reageerde daarop dat het ministerie van OCW, samen met gemeente Amsterdam “op dit moment verkent op welke wijze een nationale museale voorziening voor het slavernijverleden ontwikkeld kan worden. Dat is dus een plek waar het slavernijverleden wordt verteld. Dat is de opzet. Het is niet de bedoeling dat het een afdeling wordt in een al bestaand museum. Het wordt een aparte plek, waar men zich met de hele geschiedenis van het slavernijverleden bezighoudt.”

Al eerder werd genoemd dat Esther Ouwehand van de PvdD tijdens het debat over Zwarte Piet als het toonbeeld van institutioneel racisme sprak. Ook bracht dit Kamerlid de gouden koets (die in onderhoud is) naar boven als symbool van racisme. De PvdD stelt daarom voor om het voertuig niet meer in gebruik te laten nemen. Ouwehand: “Pak dit moment aan om de gouden koets en alle andere monumenten waar terecht protest tegen is, in de juiste context te plaatsen. Vertel erbij wat het verleden is, welke misdaden er zijn gepleegd tegen de mensen die tot slaaf zijn gemaakt, zodat we

²⁰⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2017Z13357&did=2017D28164>

²⁰⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34775-V-62.html>

²⁰⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z03280&did=2018D06548>

²⁰⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-212.html>

²⁰⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13060&did=2020D27857>

verder kunnen komen als samenleving en, hopelijk nog voordat de gouden koets terug zou zijn, een einde hebben gemaakt aan het institutioneel racisme in Nederland.”²⁰⁹ De PvdD diende tijdens het debat ook een motie in over de gouden koets, met het verzoek de gouden koets niet meer te laten terugkomen in de oude hoedanigheid maar om de koets “in plaats daarvan te gebruiken voor brede, democratische en oplossingsgerichte bewustwording over institutioneel racisme.”²¹⁰ Op 8 september 2020 werd bekend gemaakt dat de gouden koets vanaf juni 2021 tot november in het Amsterdams Museum zal staan. Er is nog geen officieel besluit gekomen wat betreft de toekomst van de gouden koets.²¹¹

Het slavernijverleden kwam ook ter sprake tijdens het Algemene Overleg van 10 december 2020. Özütok (GroenLinks) vroeg de minister wederom om excuses voor het slavernijverleden en gaf aan dat dit een begin was. Özütok stipte ook het belang aan van organisaties zoals The Black Archives en het NiNsee “vanwege het historisch besef dat zij in onze samenleving versterken” en dat zij essentieel zijn in het bestrijden van racisme en discriminatie.

Kamerlid Van Esch (PvdD) begon over een voorstel van collega Nicolaï in de Eerste Kamer dat excuses vanuit de overheid samen kan gaan met de erkenning van slavernij als misdaad tegen de menselijkheid.²¹² Ook werd het onderwerp van de Gouden Koets weer door de PvdD aangesneden en er werd de minister om uitsluitsel gevraagd.

Het verzoek van kamerleden Özütok en Van Esch aan de overheid om excuses aan te bieden voor het slavernijverleden werd door minister Ollongren niet ingewilligd. De reden die de minister hiervoor gaf was dat excuses hiervoor de samenleving zou kunnen polariseren, en dit is niet wat het kabinet wil. “Wij hebben als kabinet die stap nog niet kunnen zetten, maar er heeft wel een zorgvuldige weging plaatsgehad. Een van de argumenten, die ook op 1 juli door Rutte naar voren werd gebracht, was dat we de samenleving niet willen polariseren. We willen juist dialoog en verbinding. Vandaar ook de dialoogcommissie, die we hebben gevraagd om daarvoor te zorgen. Het gaat stap voor stap: erkenning, spijt en berouw.”

Kamerlid Özütok vroeg de minister ook naar een brief die het kabinet heeft ontvangen van NiNsee over structurele financiering van de slavernijherdenking en onderzoek. De minister gaf aan dat de structurele financiering vorig jaar door de departementen OZW, SZW en BZK is geregeld en dat er subsidie naar het NiNsee is gegaan. Wat betreft de toekomst gaf Ollongren aan dat er contact is met het bestuur en de directeur van het NiNsee, tevens is collega Van Engelshoven hiermee bezig. In het gesprek dat heeft plaatsgevonden met het NiNsee hebben zij de financiering nogmaals aangekaart en daarover zouden zij een brief sturen. De minister: “Er moet van twee kanten, ook van de kant van het NiNsee, nog wel het een en ander gebeuren, maar we zijn er volop mee bezig.”

²⁰⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verlagen/detail/69d3bf58-47fd-4805-845f-a3a8635f9cbb

²¹⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z13073&did=2020D27870>

²¹¹ [https://nos.nl/artikel/2347295-gouden-koets-gaat-naar-museum-volgend-jaar-niet-op-prinsjesdag-te-zien.html#:~:text=De%20Gouden%20Koets%20keert%20volgend,de%20Rijksvoorlichtingsdienst%20\(RVD\)%20bekendgemaakt](https://nos.nl/artikel/2347295-gouden-koets-gaat-naar-museum-volgend-jaar-niet-op-prinsjesdag-te-zien.html#:~:text=De%20Gouden%20Koets%20keert%20volgend,de%20Rijksvoorlichtingsdienst%20(RVD)%20bekendgemaakt)

²¹² <https://eerstekamer.partijvoordedieren.nl/bijdragen/bijdrage-peter-nicola%C3%AF-debat-staat-van-de-rechtsstaat-10-maart-2020>

3.12. Antisemitisme

Voor antisemitisme “is geen plaats in onze samenleving”, stond geschreven in het regeerakkoord. Voor deze vorm van discriminatie en uitsluiting is relatief vaak aandacht in de Tweede Kamer (Ruim 400 keer komt antisemitisme in de Kamerstukken voor in de periode maart 2017- augustus 2020).

In het najaar van 2018 diende de SGP bij de behandeling van de begroting van Justitie met succes een motie in waarin werd voorgesteld de internationale werkdefinitie van antisemitisme van de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA)²¹³ (35 000 VI, 68) over te nemen.²¹⁴ Deze motie werd gesteund door 50PLUS, de VVD, de SGP, het CDA, de ChristenUnie, de PVV en FvD. Tegenstanders van de definitie vrezen dat met deze definitie kritiek op Israël moeilijker wordt.

Nadat het Joodse restaurant HaCarmel in Amsterdam voor de derde keer werd belaagd, presenteerde Gert-Jan Segers, fractievoorzitter van de ChristenUnie samen met VVD kamerlid Dilan Yesilgöz in maart 2019 een initiatiefnota voor een effectievere aanpak van het antisemitisme.²¹⁵ Hierin werden maatregelen voorgesteld op de terreinen onderwijs, jongeren, inburgering, het veiligheidsdomein, het overheidsbeleid, internet, veilig sportklimaat en beogen daarbij ook meer onderzoek in te zetten naar aard, omvang en effectieve aanpak. Ook werd een Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding voorgesteld. Bij de behandeling van de voorjaarsnota werd in mei 2019 door de ChristenUnie met succes voorgesteld voor de komende drie jaar drie miljoen euro te reserveren voor het ‘Actieprogramma tegen antisemitisme’.²¹⁶

In juli 2020 stelden de ChristenUnie, VVD, CD, D66, PvdA en SGP gezamenlijk voor om een Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding aan te stellen en deze onder te brengen bij het ministerie van Justitie. Alleen de SP stemde tegen deze motie.²¹⁷ Ook werd in juli een motie van SGP Kamerlid Bisschop aangenomen waarin de regering werd verzocht in overleg met de politie en het OM te streven naar het inrichten van speciale eenheden die belast zijn met het aanpakken van antisemitisme. Deze motie werd gesteund door PVV, GroenLinks, PvdA, D66, ChristenUnie, SGP, 50PLUS, Van Haga en Krol.²¹⁸

In augustus 2020 beantwoordde minister Grapperhaus schriftelijke vragen van Kuzu (DENK) over de IHRA-definitie over antisemitisme.²¹⁹ Minister is het oneens met DENK dat deze definitie gebruikt kan worden om Israël de mond te snoeren. De minister benadrukt dat de IHRA-definitie een niet-juridisch bindend hulpmiddel is.

Begin november steunde de Tweede Kamer een motie van D66 en GroenLinks, waarin de regering werd verzocht de mogelijkheden te onderzoeken in overleg met het CBS en eventuele andere centrale

²¹³ https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/press_release_document_antisemitism.pdf

²¹⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35000-VI-68.html>

²¹⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35164-2.html>

²¹⁶ <https://www.christenunie.nl/blog/2019/05/27/Kabinet-start-actieprogramma-tegen-antisemitisme>

²¹⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z12942&did=2020D27607>

²¹⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z12943&did=2020D27608>

²¹⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/08/28/antwoorden-kamervragen-over-de-status-en-rol-van-de-ihra-definitie-bij-de-strafrechtelijke-beoordeling-of-uitlatingen>

onderzoekinstellingen of het mogelijk is periodiek een rapport uit te brengen met cijfers over racisme, antisemitisme en discriminatie. Alleen de PVV, FVD en Van Haga stemden tegen.²²⁰

Tijdens de begrotingsbehandeling van het ministerie van Justitie & Veiligheid werd over antisemitisme gesproken en diende Bisschop (SGP) een motie in waarin het kabinet werd gevraagd om te bevorderen dat de IHRA-definitie voortvarend en herkenbaar in uitvoering komt in de opsporing en vervolging van antisemitisme. Deze motie werd door alle partijen gesteund uitgezonderd SP, DENK en PvdD.²²¹

Toename antisemitisme tijdens corona pandemie

De instelling van een Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding (NCAB) werd verder besproken tijdens het Algemeen Overleg Rassendiscriminatie op 10 december 2020 waarin door GroenLinks werd opgemerkt dat het toegenomen antisemitisme mede door de coronacrisis zichtbaar is geworden. GroenLinks pleitte er in het overleg voor om aan te sluiten bij de VN-campagne van twaalf landen om de toename van antisemitisme tijdens corona actief te bestrijden. De VVD vroeg de minister om bevestiging dat de plannen voor de NCAB daadwerkelijk door het kabinet uitgerold gaan worden en dat deze onder het ministerie van Justitie en Veiligheid gaat vallen. De VVD gaf ook aan te willen zien dat de nationaal coördinatoren met elkaar de samenwerking aangaan, “maar dat het niet allemaal op één kluitje wordt gegooid. Ook CDA kwam met een soortgelijk punt: “Kan de minister bevestigen dat dit een zelfstandige coördinator zal zijn? Het CDA is van mening dat specifieke inzet op dit punt helaas nog steeds nodig is.” De minister bevestigde dat de motie voor het aanstellen van een Nationaal Coördinator Antiracismebestrijding uitgevoerd zal worden door minister Grapperhaus en dat dit bij het ministerie van JenV ligt.

Op 13 december werd door de Rijksoverheid bekend gemaakt dat de NCAB begin 2021 van start zal gaan²²² voor een periode van een jaar. De opdracht aan de NCAB is om de minister van JenV “te adviseren over de strafrechtelijke aanpak van antisemitisme, beveiliging en versterken van de samenwerking tussen partijen die een rol hebben in de antisemitismebestrijding.”

3.13. Moslimhaat/moslimdiscriminatie²²³

Het regeerakkoord van het huidige kabinet is het eerste regeerakkoord waarin de discriminatie en uitsluiting van moslims expliciet werd genoemd: “Voor (..) moslimhaat (..) is geen plaats in onze samenleving.”

Eind maart 2017 stuurde het demissionaire VVD-PvdA kabinet een brief naar de Tweede Kamer waarin onder andere gemeld werd dat vanaf 1 januari 2016 moslimdiscriminatie was toegevoegd aan de registratieformulieren van de antidiscriminatievoorzieningen.²²⁴ In juli stuurde demissionair minister

²²⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z19119&did=2020D41252>

²²¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z22987&did=2020D48580>

²²² <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/12/13/nationaal-coordinator-antisemitismebestrijding-in-2021-van-start>

²²³ Deze paragraaf is deels gebaseerd op: E. Butter, R. v. Oordt en I. v.d. Valk (2020, nog te verschijnen), Vierde monitor moslimdiscriminatie.

²²⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-802933>

Asscher het onderzoek 'Oorzaken en triggerfactoren van moslimdiscriminatie' naar de Tweede Kamer.²²⁵

Op 4 november, het nieuwe kabinet was inmiddels van start gegaan, stelden PvdA, CDA, D66 en DENK tijdens het vragenuurtje in de Tweede Kamer mondelinge vragen aan minister Dekker over een actie van het extreemrechtse Pegida dat in Enschede een bouwlocatie met varkensbloed besmeurde.²²⁶

Eind 2017 vroeg DENK de regering in een motie om in Europees verband te pleiten voor een Europese alliantie tegen moslimdiscriminatie met gedeelde inzet en een gedeeld pakket van maatregelen.²²⁷ Deze motie kreeg alleen steun van de PvdA.

In 2018 vielen de termen moslimhaat, islamofobie en moslimdiscriminatie diverse keren tijdens debatten, maar was er amper sprake van beleid of initiatieven uit de Tweede Kamer.

Op 26 april 2018 stuurde de minister van Binnenlandse Zaken een brief aan de Tweede Kamer. Het kabinet liet over het specifieke terrein van moslimdiscriminatie weten dat er een drietal overleggen waren georganiseerd tussen verschillende meldpunten moslimdiscriminatie/islamofobie om de samenwerking onderling te versterken.²²⁸

In 2019 was er meer aandacht voor moslimdiscriminatie. Dat gebeurde in moties van DENK, PvdA en GroenLinks. In maart vroeg Öztürk (DENK) om antisemitisme en moslimdiscriminatie te bestrijden, met gelijke voortvarendheid en middelen.²²⁹ De motie kreeg steun van de fracties van de SP, PvdA, GroenLinks, PvdD, DENK, 50PLUS en D66; onvoldoende voor een meerderheid.

Succesvoller was een motie van Gijs van Dijk en Van den Hul (beiden PvdA) waarin de regering werd gevraagd in gesprek te gaan met vertegenwoordigers uit de islamitische gemeenschap met als doel specifiek beleid te ontwikkelen dat bijdraagt aan het tegengaan van discriminatie van moslims.²³⁰ Deze motie werd aangenomen met steun van de fracties van SP, PvdA, GroenLinks, PvdD, DENK, 50PLUS, D66, VVD, CDA en ChristenUnie.

Nadat de Kamerleden Van den Berge (GroenLinks) en Azarkan en Kuzu (beiden DENK) in september het kabinet vroegen om een reactie op het rapport Alledaagse islamofobie van de stichting Meld Islamofobie,²³¹ liet minister Koolmees de Kamer in een brief weten 'onverminderd stevig' in te zetten op het tegengaan van discriminatie, via een brede kabinetsaanpak.²³² Koolmees schreef dat hij de signalen en cijfers over de aard en omvang van moslimdiscriminatie 'zorgelijk' vindt. Ook liet hij weten focusgroepen te organiseren 'met burgers met een diverse achtergrond om meer inzicht te krijgen in wat burgers op basis van ervaringen en opvattingen zien als mogelijkheden in de aanpak van moslimdiscriminatie.' Daarnaast kondigde hij aan invulling te zullen geven aan de eerdergenoemde

²²⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-814857>

²²⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-21-2.html>

²²⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-20-1274.html>

²²⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-156.html>

²²⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-62-6.html>

²³⁰ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vkwrql0u6ez6>

²³¹ https://www.meldislamofobie.org/app/uploads/2019/09/Rapport-Meld-Islamofobie_Alledaagse-Islamofobie-in-Nederland_-def_27092019.pdf

²³² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-161.html>

motie van de leden Gijs van Dijk en Van den Hul door in gesprek te gaan met vertegenwoordigers van moslimgemeenschappen.

Tijdens de behandeling van de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken vroegen zowel GroenLinks als DENK aandacht voor moslimdiscriminatie. GroenLinks en het onafhankelijk kamerlid Van Kooten – Arissen dienden een motie²³³ in waarin werd voorgesteld een jaarlijkse monitor islamofobie op te laten stellen. Zij gaven de volgende onderbouwing: “overwegende dat er helaas nog regelmatig sprake is van discriminatie en dat vaak mensen uit minderheden hiervan slachtoffer zijn; constaterende dat er jaarlijks een Monitor antisemitische incidenten [door het CIDI, red] wordt uitgebracht; verzoekt de regering, om in overleg met betrokken partijen te komen tot een jaarlijkse monitor islamofobie.”

Deze motie werd aangehouden.²³⁴ Volgens Van Kooten-Arissen is het beter om de term islamofobie te wijzigen in ‘moslimhaat’ of een andere term die het doel van de motie in haar optiek beter zou dekken dan islamofobie.²³⁵

Naar aanleiding van het aannemen van de initiatiefnota effectievere aanpak van antisemitisme van VVD en ChristenUnie deed Azarkan (DENK) het voorstel een vergelijkbaar plan voor de aanpak van moslimdiscriminatie op te stellen. Hij deed dit tijdens de behandeling van de begroting van het ministerie van Justitie²³⁶: “De Kamer, gehoord de beraadslaging, constaterende dat de overheid terecht een aanpak heeft om antisemitisme aan te pakken; constaterende dat moslimdiscriminatie een groeiend en steeds groter probleem vormt binnen onze samenleving en vele Nederlanders pijn doet; verzoekt de regering, in analogie met de aanpak antisemitisme, te komen met een plan van aanpak om moslimdiscriminatie in Nederland te kunnen bestrijden en de Kamer hier binnen 6 maanden over te informeren; en gaat over tot de orde van de dag.”

In een eerdere versie van de motie gebruikte Azarkan ‘islamofobie’ in plaats van ‘moslimdiscriminatie’. Minister Grapperhaus liet op 21 november weten er weinig zin in te hebben. Hij ontraadde de motie met het volgende argument: “Ik kan niet vaak genoeg in allerlei gezelschappen herhalen dat de regering voorstander is van een generieke benadering van discriminatie. Dat is één. En het antisemitismeplan is heel duidelijk een plan gericht op de specifieke problematiek die heel concreet dáár speelt. Daar houden we het ook bij.”²³⁷ De motie van Azarkan kreeg alleen steun van D66, GroenLinks, SP, PvdA, 50PLUS, PvdD en DENK. Dat was onvoldoende.²³⁸

²³³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35300-VII-17.html>

²³⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D44268&did=2019D44268>

²³⁵

https://twitter.com/FemkeMerel/status/1191359067991814152?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweet%5Embed%7Ctwtterm%5E1191359067991814152&ref_url=https%3A%2F%2Fpublish.twitter.com%2F%3Fquery%3Dhttps%253A%252F%252Ftwitter.com%252FFemkeMerel%252Fstatus%252F1191359067991814152%26widget%3DTweet

²³⁶

https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20191126/gewijzigde_motie_van_het_lid_4/document3/f=/vl3yq8q2u3zi.pdf

²³⁷ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/972526ae-0863-49ea-ba2c-0671f8c3ef85

²³⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2019Z23240&did=2019D48094>

In 2019 werd ook het boerkaverbod aangenomen. Uit een zwartboek van de stichting Meld Islamofobie (september 2020) blijkt dat deze wet heeft geleid tot een toename van islamofobe uitingen jegens islamitische vrouwen. Zie verder over dit onderwerp de paragraaf over seksisme waarin het boerkaverbod uitgebreider besproken is.

Tijdens een overleg van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap begin 2020 vroeg GroenLinks aan de onderwijsministers Slob en Engelshoven wat zij denken te gaan doen aan moslimhaat in het onderwijs. Minister Slob gaf hierop als antwoord: “Dat is een onderwerp dat nu nog meegaat bij wat we pesten noemen, maar we hebben wel een beetje een ongemakkelijk gevoel over of dit daar zo op deze wijze bij hoort. Het gaat namelijk soms een stuk dieper. Denk ook aan wat er rond antisemitisme plaatsvindt. We zijn aan het bekijken of er juist voor dit specifieke onderwerp een andere aanpak nodig is.”

In maart 2020 ontving de Tweede Kamer de studie “Speciale behoeften van slachtoffers van hate crime ten aanzien van het strafproces en de slachtofferhulp” van het WODC.²³⁹ Hierin wordt ingegaan op de geringe meldingsbereidheid van hate crimes. Wat betreft de meldingsbereidheid onder moslims wordt als probleem opgemerkt dat de organisatiegraad onder moslims laag is en moslimorganisaties te veel verbrokken zijn.

In een voortgangsbrief²⁴⁰ over de aanpak van discriminatie die de minister van Binnenlandse Zaken in juni 2020 naar de Tweede Kamer stuurde, bevestigde het kabinet nogmaals dat er invulling is gegeven aan de motie van Gijs van Dijk en Van den Hul (PvdA) van 13 maart 2019 waarin de regering werd opgeroepen om in gesprek te gaan met vertegenwoordigers van de islamitische gemeenschap om specifiek beleid te ontwikkelen tegen moslimdiscriminatie. In 2020 zijn door het ministerie van SZW in dit kader gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van moslimgemeenschappen. Daarnaast heeft het kabinet het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) verzocht een verkenning uit te voeren naar de maatregelen in andere Europese landen om moslimdiscriminatie tegen te gaan.

In november stuurde Azarkan (DENK) een initiatiefnota voor een effectievere aanpak van moslimdiscriminatie²⁴¹ naar de Tweede Kamer. Hierin stelt Azarkan een landelijke coördinator voor de bestrijding van moslimdiscriminatie/islamofobie voor, analoog aan de coördinator die wordt aangesteld om antisemitisme tegen te gaan. Hij stelde nog 23 andere beslispunten voor, waaronder diverse maatregelen in het onderwijs die discriminatie en vooroordelen moeten tegengaan en onderling begrip moeten stimuleren. Verder wil hij onder andere:

- de Wet gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding (het boerkaverbod of niqaabverbod) buiten werking stellen;
- een Actieplan Aanpak Moslimdiscriminatie op laten stellen;
- een publiekscampagne tegen moslimdiscriminatie lanceren;

²³⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-927342>

²⁴⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30950-185.html>

²⁴¹ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vldfkfb10dyb>

- in overleg met de moslimgemeenschap onderzoeken hoe de aangiftebereidheid kan worden vergroot;
- geen subsidies geven aan organisaties die zich schuldig maken aan moslimdiscriminatie,
- verbeteren van de expertise bij de politie en bij Justitie;
- mystery guests inzetten om moslimdiscriminatie op de arbeidsmarkt en woningmarkt zichtbaar te maken en;
- in gesprek gaan met online platformen over een effectievere aanpak van moslimdiscriminatie op het internet.

Ook stelde DENK voor meer structurele middelen vrij te maken voor islamitische instellingen in het kader van beveiliging.

Op 11 november stuurde minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Wouter Koolmees (D66), mede namens de minister van BZK, een brief naar de Tweede Kamer²⁴² over de invulling van deze motie. In deze brief van 11 november wordt onder andere verwezen naar het eerdergenoemde SCP-rapport 'Ervaren criminaliteit II'²⁴³ en naar het 'Manifest tegen Islamofobie'.²⁴⁴ Dit manifest is opgesteld door Meld Islamofobie, S.P.E.A.K., het Collectief tegen Islamofobie en Discriminatie, EMCAMO en IZI Solutions. Op de inhoud van het manifest werd door het kabinet verder amper ingegaan.

Minister Koolmees laat in de brief weten dat hij naar aanleiding van de motie van Van Dijk en Van den Hul de afgelopen jaar focusgroepen heeft laten organiseren waarin met moslims en niet-moslims is gesproken over moslimdiscriminatie. Ook is er in 2019 en begin 2020 gesproken met vertegenwoordigers van verschillende moslimorganisaties. Daarnaast heeft hij het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) opdracht gegeven een verkenning uit te voeren naar de maatregelen van andere Europese landen om moslimdiscriminatie tegen te gaan. Hierover later meer.

Uit de verkennende gesprekken die door het ministerie zijn gevoerd kwam onder andere naar voren dat moslimdiscriminatie in het bijzonder op de arbeidsmarkt en in het onderwijs wordt ervaren. Vooral zijn er zorgen over discriminatie tegen moslimvrouwen met een hoofddoek. De lage meldingsbereidheid bij discriminerende incidenten en ervaringen werd door velen als een probleem genoemd. Negatieve beeldvorming en stereotypering van moslims, waaraan soms ook de overheid bijdraagt, worden als een grote belemmering ervaren. De gesprekspartners van het ministerie hebben aangegeven weinig bewustzijn in Nederland te ervaren over moslimdiscriminatie. Het bevorderen van sociaal contact wordt als een oplossing gezien.

Deze uitkomsten onderstreepten volgens het kabinet het "belang van een brede aanpak van discriminatie door het kabinet, welke ook toeziet op moslimdiscriminatie." Het kabinet zag dus geen

²⁴²

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z21213&did=2020D45359

²⁴³ <https://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/ruim-twee-derde-van-turkse-en-marokkaanse-nederlanders-ervaart-discriminatie>

²⁴⁴

[https://www.republiekallochtonie.nl/userfiles/files/Manifest%20tegen%20islamofobie%202020%20def%20\(2\).pdf](https://www.republiekallochtonie.nl/userfiles/files/Manifest%20tegen%20islamofobie%202020%20def%20(2).pdf)

aanleiding voor specifiek beleid, maar wil vooral inzetten op breed antidiscriminatiebeleid waarin ook aandacht is voor moslimdiscriminatie.

Er werd hierbij onder andere verwezen naar lopend beleid zoals het 'Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2018-2021', het programma 'Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt' (VIA), de aanpak van stagediscriminatie, het kabinetsbeleid dat inzet op een inclusieve leeromgeving en wederzijds begrip voor elkaars culturen en godsdiensten. Ook gaf de minister aan verder in te zetten op "instrumenten, die lokale overheden ondersteunen bij de aanpak van discriminatie, waaronder moslimdiscriminatie." Verder werd verwezen naar vijf masterclasses waarin de 'Handreiking antidiscriminatiebeleid voor gemeenten' uit 2018 centraal stond en drie door SZW en Movisie geïnitieerde regionale werkconferenties voor anti-discriminatie interventieontwikkelaar. Tot slot werden handreikingen voor gemeenten ontworpen ter ondersteuning van de aanpak van discriminatie op verschillende gronden, waaronder een specifiek op moslimdiscriminatie. Op grond van de gesprekken gaat het ministerie nog wel mogelijkheden verkennen om de aanpak tegen moslimdiscriminatie te versterken. Zo werd een verbeteringstraject gestart gericht op de meldingsbereidheid, met ook een rol voor moslimorganisaties. Ook werd gedacht over een conferentie over intersectionaliteit in samenhang met een traject dat gestart is naar aanleiding van de Black Lives Matter demonstraties. Verder wil de minister de stappen verkennen welke stappen de overheid zelf kan zetten in het tegenaan van stereotype beeldvorming en stigmatisering over moslims. Ook werd in dit verband verwezen naar een verkennende studie die het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) in 2021 zal uitvoeren naar ontwikkelingen en trends in de burgerschapsbeleving van Nederlandse moslims.

Het kabinet ging in de brief niet in op de registratie van moslimdiscriminatie. Deze vorm van discriminatie werd sinds 2015 apart geregistreerd als subcategorie van discriminatie op grond van godsdienst door de politie en de antidiscriminatievoorzieningen. De politie is hier in 2019 mee gestopt.²⁴⁵ Er is hierdoor minder zicht op deze vorm van discriminatie. Özütök (GroenLinks) heeft hierover in de Tweede Kamer en in de Amsterdamse raad (Simion Blom en Femke Roosma) om opheldering gevraagd. Uit antwoorden van het Amsterdamse college²⁴⁶ en van minister Grapperhaus²⁴⁷ bleek dat moslimdiscriminatie niet meer kwantitatief geregistreerd zou worden vanwege een andere werkwijze van de politie.

Op 2 december stuurde de minister een verkenning van KIS²⁴⁸ naar de Tweede Kamer. De onderzoekers van KIS hadden hun na consultatie van enkele experts vooral beperkt tot de aanpak van moslimdiscriminatie in één land (Duitsland) en twee steden: een middelgrote stad (Graz, Oostenrijk) en een klein multicultureel stadje (Botkyrka, Zweden). De onderzoekers constateerden dat het in verschillende landen moeilijk is om moslimdiscriminatie en moslimhaat te agenderen, omdat er niet voldoende draagvlak voor is. In Duitsland lukte dit wel als onderdeel van het landelijk beleidsprogramma 'Demokratie leben!' waarin ongelijkheden vanuit

²⁴⁵ <https://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/politie-verstrekt-geen-cijfers-meer-over-moslimdiscriminatie>

²⁴⁶ <https://www.republiekallochtonie.nl/blog/achtergronden/politie-bevestigt-geen-aparte-registratie-van-moslimdiscriminatie-meer>

²⁴⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z12041&did=2020D45735>

²⁴⁸ https://www.kis.nl/sites/default/files/de_aanpak_van_moslimdiscriminatie-v3_0.pdf

het perspectief van de democratische rechtsstaat worden behandeld. De onderzoekers beschrijven enkele interessante interventies (waaronder tegengaan van hatespeech in Graz) en trekken op grond van hun verkenning de conclusie dat:

“...het in de huidige politieke dynamiek lastig kan zijn om een antidiscriminatiebeleid in te voeren dat binnen het politieke spectrum breed gedragen wordt. Daarom is het nodig om de risico's rondom de uitvoering goed in de gaten te houden bij het ontwikkelen van beleid. Tevens is het aan te raden om moslimdiscriminatie onderdeel te maken van een breder beleid, zodat het tot minder weerstand leidt. Ook blijkt het effectief om beleid te formuleren langs waarden waarmee verschillende politieke partijen zich kunnen identificeren en hen mee te nemen in de formulering en uitvoering van het beleid: zoals in Graz waarmee met het thema mensenrechten een thema is gevonden waar partijen van links tot rechts zich in kunnen vinden.

3.14. Discriminatie van Roma en Sinti

Op 12 juli 2018 stuurde de minister van Binnenlandse Zaken 'Beleidskader gemeentelijk woonwageng- en standplaatsenbeleid' naar de Kamer.²⁴⁹ Dit beleidskader maakt het voor gemeenten onmogelijk het zogenaamde uitsterfbeleid voort te zetten, waarbij woonwagengstandplaatsen geheel verdwijnen. Het College voor de Rechten van de Mens heeft in verschillende zaken geoordeeld dat dit uitsterfbeleid discriminerend is, net als het zogenoemde afbouwbeleid. Het College vindt net als het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Hof van Justitie van de Europese Unie, dat woonwagengbewoners onder het juridisch begrip 'ras' vallen en dat zij niet anders dan woningzoekenden op de reguliere woningmarkt behandeld moeten worden. Dit betekent onder andere dat de afbouw van standplaatsen niet is toegestaan zolang er behoefte aan is en dat een woningzoekende Roma, Sinti of woonwagengbewoner binnen een redelijke termijn kans moet maken op een standplaats.

In maart 2019 verscheen het Besluit vaststelling beleidsregels inzake de subsidiëring van projecten en activiteiten ten behoeve van de participatie en emancipatie van de Sinti en Roma in Nederland. Er is van een oorspronkelijk budget van ruim 4 miljoen nog 1,8 miljoen euro beschikbaar voor 7 verschillende thema's, waarvan het tegengaan van discriminatie en vooroordelen er één is.²⁵⁰

In juli 2020 stuurde minister Koolmees de 'Derde vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden Roma en Sinti in Nederland' naar de Tweede Kamer.²⁵¹ Hierin wordt onder andere geconcludeerd "dat de sociale inclusie van Roma en Sinti achterblijft bij andere inwoners uit de gemeenten waar zij wonen. Op alle onderscheiden thema's is sprake van een grote achterstand en is er nog veel ontwikkeling nodig voordat gesproken kan worden over een gelijkwaardig en volwaardig burgerschap." Ook geven Roma en Sinti aan "tegengehouden te worden door een systeem van institutionele discriminatie en vooroordelen. Hierdoor hebben zij het gevoel tegengewerkt te worden om te stijgen op de maatschappelijke ladder."

²⁴⁹ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

²⁵⁰ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D09570&did=2019D09570>

²⁵¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020D30449&did=2020D30449>

3.15. Discriminatie op grond van beperking

Sinds 14 juli 2016 is in Nederland het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking van kracht.²⁵² In de eerste helft van 2018 zijn diverse maatregelen genomen om inclusie te bevorderen. In januari 2018 heeft minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het 'Actieplan Toegankelijkheid voor de Bouw'²⁵³ aan de Tweede Kamer gestuurd om de toegankelijkheid van gebouwen te verbeteren.

Op 27 maart 2018 liet de staatssecretaris voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid weten van plan te zijn om in de Participatiewet een loonkostensubsidie te vervangen door loondispensatie. Deze plannen zijn echter ongunstig voor werknemers met een beperking, volgens het College voor de Rechten van de Mens. Het voorstel heeft als gevolg dat mensen met een verminderde arbeidsproductiviteit minder pensioen kunnen opbouwen en geen toegang hebben tot werknemersverzekeringen. Het kabinetsvoorstel voor loondispensatie is volgens het College in strijd met het VN-verdrag handicap. Op 7 september 2018 liet de staatssecretaris voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid niet verder door te gaan met het uitwerken van loondispensatie en informeerde de staatssecretaris de Tweede Kamer over het brede offensief om tot meer banen te komen. Een element van dit brede offensief is om de rompslomp waar werkgevers die iemand met loonkostensubsidie aannemen in terechtkomen op te lossen.²⁵⁴

Op 13 juni 2018 stuurde de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het programma 'Onbeperkt Meedoen!'²⁵⁵ naar de Kamer. Dit programma richt zich op de maatschappelijke terreinen die het meest betekenen in het dagelijks leven van mensen: bouwen en wonen, werk, onderwijs, vervoer, participatie en toegankelijkheid, zorg en ondersteuning en het Rijk als organisatie. Volgens de Rijksoverheid is het programma 'Onbeperkt meedoen!' een praktische uitwerking van het VN-verdrag.

Op 31 oktober 2018 stuurde de staatssecretaris voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid een brief²⁵⁶ aan de regering. Hierin presenteerde de staatssecretaris bevindingen die werden gedaan middels een onderzoek van de Inspectie SZW naar de dienstverlening van zowel gemeenten als van het UWV. De belangrijkste conclusie die uit het onderzoek naar voren is gekomen, is dat de focus van gemeenten en het UWV ligt op het aan het werk helpen en niet zozeer aan het werk houden van jongeren met een beperking. Het belang van maatwerk wordt in de brief benadrukt maar voor het leveren hiervan worden meerdere belemmeringen genoemd. In de brief staat bijvoorbeeld dat er weinig aandacht is voor de arbeidsontwikkeling van de jongere met een beperking en dat er dus een gebrek aan nazorg is op dit gebied.

Op 15 oktober 2018 stuurde de minister van Binnenlandse Zaken een brief die de Tweede Kamer informeerde over de uitkomsten van het overleg met belangenorganisaties van 6 september 2018,

²⁵² <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-1/>

²⁵³ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z00616&did=2018D01295

²⁵⁴ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

²⁵⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/programma-onbeperkt-meedoen>

²⁵⁶ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z19572&did=2018D51567

over de vraag of en hoe kiezers met een verstandelijke beperking geholpen zouden kunnen worden bij het stemmen. Er zijn volgens de minister zonder extra wetgeving verschillende maatregelen mogelijk, zoals meer en goede voorlichting over het stemmen en het instellen door gemeenten van mobiele stembureaus. Eerder waren in een brief van 15 juni 2018 al experimenten aangekondigd met ‘early voting’ om mensen met een beperking te kunnen ondersteunen.²⁵⁷

Een brief van 20 november bevatte achttien beleidsvoorstellen rond de volgende vier punten: het eenvoudiger maken van bestaande regelingen voor werkgevers en werkzoekenden; het werken aantrekkelijker maken voor mensen met beperkingen; werkgevers en werkzoekenden moeten elkaar gemakkelijker kunnen vinden; bijdragen aan duurzaam werk.²⁵⁸

Het College voor de Rechten van de Mens publiceerde in december 2018 een rapport met de zienswijze van het College over de eerste twee jaar sinds de ratificatie van het VN-verdrag in juli 2016.²⁵⁹ Het College maakte zich in dit rapport onder andere zorgen over het verschil in mate van maatschappelijke ondersteuning per gemeente.²⁶⁰ Een verhuizing heeft hierdoor gevolgen voor de geboden diensten en hulpmiddelen. Ook is de gezondheidszorg voor personen met een psychische beperking vaak niet tijdig beschikbaar. Er is nog geen sprake van een toename van het aantal personen met een beperking op de arbeidsmarkt. Ook de ‘Wet passend onderwijs’ heeft niet kunnen voorkomen dat een groot aantal kinderen met een beperking naar een instelling voor speciaal onderwijs moet.

Op 30 juni 2019 nam de Tweede Kamer het initiatiefvoorstel van D66, GroenLinks en de PvdA²⁶¹ aan dat betrekking heeft op het toevoegen van handicap en seksuele gerichtheid als grond van discriminatie aan artikel 1 van de Grondwet.

Op 27 februari 2020 besprak de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties middels een kamerbrief de voortgang van het ‘Actieplan Toegankelijk voor de Bouw’. De minister gaf in de brief onder andere aan dat het als voorschrift in het ‘Besluit bouwwerken leefomgeving’ (Bbl) zal opgenomen worden dat voor het publiek toegankelijke gebouwen over een goed toegankelijke drempel beschikken. Dit is een drempel van maximaal 20 millimeter. Dit zou dan ook gaan gelden voor winkels en restaurants.

In de kamerbrief besprak de minister ook het rapport ‘Maatwerk in wonen: Verkenning van de aard en omvang van zelfstandige woonwensen van mensen met een beperking’. Dit rapport is gebaseerd op onderzoek dat de minister gezamenlijk met de minister van VWS en de minister voor Milieu en Wonen heeft laten uitvoeren. Uit het rapport is naar voren gekomen dat “wie het zelfstandig wonen van mensen met beperkingen wil faciliteren, dat (steeds opnieuw) op maat moet doen. Met oog en oor voor collectieve patronen, maar vooral voor individuele behoeften.” Knelpunten die het rapport naar voren brengt zijn onder andere “een te gering woningaanbod op de lokale woningmarkt, wachtlijsten voor aangepaste woningen, te hoge huur- en koopprijzen en het gebrek aan mantelzorg-

²⁵⁷ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

²⁵⁸ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

²⁵⁹ <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38664>

²⁶⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2018-deel-2/>

²⁶¹ https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/32411_initiatiefvoorstel_bergkamp

, aanleun- en kangoeroewoningen. Daarnaast kan niet iedereen over adequate zorg, ondersteuning en of aanpassingen beschikken.”²⁶²

Op 13 oktober 2020 nam de Eerste Kamer een initiatiefwetsvoorstel aan waarin de juridische erkenning van de Nederlandse Gebarentaal (NGT) is vastgelegd. Het is het sluitstuk van een proces van dertig jaar.²⁶³

Tijdens het Algemeen Overleg over discriminatie van 10 december 2020 kaartte de PvdA de discriminatie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan en de discriminatie die mensen ervaren die gebruik maken van een rolstoel. Kamerlid Kuiken vroeg de minister ook daarom naar het VN-Gehandicaptenverdrag²⁶⁴. Zij vroeg: “Ook daarover worden heel veel mooie woorden gesproken, maar gelijktijdig zijn we niet in staat om het facultatief protocol bij het VN-Gehandicaptenverdrag door deze Kamer te loodsen. Mijn simpele vraag is dan ook: is er een wetsvoorstel nodig zodat we toegankelijkheid beter gaan borgen? Moeten we met hogere boetes komen op het moment dat je dat soort simpele voorwaarden als een lift of een instapje niet geregeld hebt?”

De VVD vroeg de minister of de nationaal coördinator discriminatie en racisme zich ook zal gaan richten op mensen met een beperking die daarom worden uitgesloten of gediscrimineerd. GroenLinks vroeg naar de status van de uitvoering van het VN-Gehandicaptenverdrag en ook CDA maakte een punt van de discriminatie van mensen met een beperking: “Volgens het College voor de Rechten van de Mens is in 2019 vaker dan ooit melding gemaakt van discriminatie op basis van een handicap of chronische ziekte. Ook de politie registreerde een verdubbeling van het aantal meldingen van incidenten hieromtrent.”

In haar antwoord gaf de minister aan dat volgens haar de nationaal coördinator ook over mensen met een beperking zal gaan. Ollongren: “Ik zou zeggen die moet over alle verschillende aspecten van discriminatie gaan, dus zeker ook over dit aspect. Want dit is ook een groep die veel discriminatie ervaart. En juist het verbeteren daarvan is wat mij betreft gewoon onderdeel van de aanpak.” Verder verwees de minister naar het programma ‘Onbeperkt meedoen!’ waar de Kamer een voortgangsrapportage over heeft ontvangen en naar een toezegging die de minister voor Medische Zorg en Sport, Van Ark, op 27 november heeft gedaan tijdens een notaoverleg over het beleid omtrent mensen met een beperking. Minister van Ark zal de Kamer gaan informeren over de stand van zaken bij de evaluatie van de facultatieve protocollen. Minister Ollongren gaf ook aan dat zij een aantal voorstellen heeft gedaan, waaronder een voorstel dat het mogelijk maakt voor kiezers die 70 jaar en ouder zijn om via de post hun stem uit te kunnen brengen en de mogelijkheid voor early voting (stembureaus open op maandag en dinsdag) voor mensen met een beperking.

3.16. Leeftijdscriminatie

Leeftijdscriminatie komt relatief vaak in de Tweede Kamer aan de orde. Meestal gebeurde dit in het kader van discriminatie op de arbeidsmarkt.

²⁶² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/02/27/kamerbrief-over-voortgang-actieplan-toegankelijkheid-voor-de-bouw>

²⁶³ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-2/>

²⁶⁴ https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2

In maart 2017 riep de SP de regering in een motie op te realiseren dat de Inspectie SZW de bevoegdheid krijgt om een boete op te leggen aan bedrijven die zich schuldig maken aan leeftijdsdiscriminatie. De motie kreeg geen meerderheid.

De minister van Justitie en Veiligheid stuurde op 5 december 2017 een brief aan de Tweede Kamer over de strafrechtelijke aanpak van leeftijdsdiscriminatie. Hij liet weten dat discriminatie op grond van leeftijd zoals dat nu geregeld is in de Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid (Wgbl) volstaat om leeftijdsdiscriminatie op de arbeidsmarkt aan te pakken.

In opdracht van het College voor de Rechten van de Mens publiceerde de Vrije Universiteit in 2018 een onderzoek naar leeftijdsdiscriminatie in vacatureteksten op het internet.²⁶⁵ Van de ruim 1,8 miljoen unieke vacatureteksten, ging het in minstens 8.000 (0,44%) van de gevallen om directe discriminatie en minstens 61.000 (3,33%) om indirecte discriminatie.

In december 2018 werd een motie van 50PLUS aangenomen waarin de regering wordt opgeroepen het goede voorbeeld te geven en de ruimte voor (instroom van) 50-plussers bij de rijksoverheid maximaal te benutten.²⁶⁶

Tijdens een overleg over discriminatie op 14 februari 2019 heeft Krol (50PLUS) gevraagd om onderzoek naar het mechanisme achter veel voorkomende leeftijdsdiscriminatie. De minister liet een literatuuronderzoek doen en concludeerde op 11 november 2019 “dat er een relevant (internationaal) aanbod is van onderzoeken naar mechanismen achter leeftijdsdiscriminatie, met name op het terrein van de arbeid maar ook daarbuiten.”²⁶⁷

Op 4 december 2019 diende Henk Krol (Groep Krol/vKA) een amendement in om discriminatie op grond van leeftijd aan de grondwet toe te voegen. Hij deed dit bij de behandeling van het wetsvoorstel van D66, GroenLinks en PvdA om discriminatie op grond van handicap en seksuele gerichtheid aan de grondwet toe te voegen. Het amendement van Krol kreeg alleen steun van SP, DENK, SGP en 50PLUS.²⁶⁸

Een half jaar later, in juli 2020, formuleerde het CDA een motie waarin voorgesteld werd te onderzoeken op welke wijze het bestrijden van discriminatie op grond van leeftijd beter in beleid en in wet- en regelgeving verankerd kan worden. Deze motie is aangehouden (nog niet in stemming gebracht).²⁶⁹

Ondertussen (van 3 april tot en eind mei 2020) werd een concept initiatiefwetsvoorstel strafbaarstelling leeftijdsdiscriminatie opengesteld voor internetconsultatie.²⁷⁰ Deze wet moet de strafrechtelijke vervolging van leeftijdsdiscriminatie mogelijk maken, zoals dat al mogelijk is voor discriminatie op grond van ras, geslacht, godsdienst of levensovertuiging, seksuele gerichtheid of lichamelijke, psychische of verstandelijke beperking.

²⁶⁵ <https://mensenrechten.nl/nl/nieuws/40000-tot-60000-vacatures-met-leeftijdsdiscriminatie-schrikken-oudere-werkzoekende-af>

²⁶⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29544-861.html>

²⁶⁷ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vl3jitvycnz7>

²⁶⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/amendementen/detail?id=2019Z24163&did=2019D49883>

²⁶⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z11989&did=2020D25722>

²⁷⁰ <https://radar.nl/publicaties/stemmingen-en-koersen-2020-1/>

BIJLAGE:

DISCRIMINATIE EN RACISME IN DE VERKIEZINGSPROGRAMMA'S 2017

In 2017 inventariseerde Ewoud Butter voor het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) alle verkiezingsprogramma's op verschillende thema's, waaronder de aanpak van discriminatie.²⁷¹

De tekst in deze bijlage is hieruit grotendeels afkomstig. In 2021 heeft Ewoud Butter opnieuw een inventarisatie gemaakt. Deze wordt gepubliceerd op kis.nl.

Gronden van discriminatie

Sommige partijen vragen de aandacht voor specifieke vormen van discriminatie.

- Zo wijzen de ouderenpartij 50PLUS, D66 en GroenLinks op leeftijdsdiscriminatie.
- De SP accepteert geen loondiscriminatie of discriminatie op andere gronden. Ook ziet de SP het tegengaan van segregatie als onderdeel van het tegengaan van discriminatie.
- De ChristenUnie, D66, GroenLinks en de PvdA vragen aandacht voor (de registratie van) moslimdiscriminatie. DENK spreekt over islamofobie en vraagt aandacht voor afrofbie; het CDA wil de discriminatie van christenen en moslims zwaarder bestraffen.
- GroenLinks, D66 en PvdA willen attentie voor de discriminatie van LHBTI-ers en trans personen. DENK vraagt aandacht voor homofobie en GroenLinks voor discriminatie van mensen met een intersekse conditie.
- De PvdD is tegen geslachtsregistratie. D66 wil gendersensitief beleid: D66 is tegen onnodige geslachtsregistratie.
- GroenLinks, D66 en de PvdD vragen aandacht voor discriminatie van mensen met een beperking.
- Het CDA, de ChristenUnie, de PvdA, de SGP, DENK, GroenLinks, D66 en VNL vragen aandacht voor antisemitisme. De ChristenUnie en VNL willen meer aandacht voor de beveiliging van de Joodse gemeenschap. De ChristenUnie stelt voor dat de overheid structureel met een substantiële, financiële bijdrage de beveiliging van Joodse scholen en synagogen ondersteunt. De SGP wil dat de overheid niet accepteert dat er op scholen problemen zijn bij het aan de orde stellen van de Holocaust. Ook bij de inburgering en de Nationale dodenherdenking moet nadrukkelijk stil worden gestaan bij de Holocaust en antisemitisme. De SGP wil verder dat de overheid optreedt wanneer personen of zenders Jodenhaat aanwakkeren en dat Nederland en de Europese Unie ervoor zorgen dat er geen subsidie wordt verstrekt om antisemitische Palestijnse schoolboeken te maken en te verspreiden.

²⁷¹ E. Butter (2017), Wat zeggen de verkiezingsprogramma's over immigratie, integratie, discriminatie en tegengaan van radicalisering?. Utrecht: KIS. Het volledige rapport is hier online te vinden: https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/verkiezingsprogrammas-politiek-over-diversiteit-inclusie_0.pdf

Registratie, wetgeving en handhaving

- De PvdA, GroenLinks en D66 willen een wettelijk verbod op (trans)genderdiscriminatie in de Algemene wet gelijke behandeling opnemen. GroenLinks wil ook discriminatie van mensen met een intersekse conditie expliciet verbieden. 50PLUS wil dat leeftijds-discriminatie via alle wet- en regelgeving, landelijk en lokaal, onmogelijk wordt.
- GroenLinks, de SP en de PvdD stellen voor dat in artikel 1 van de Grondwet over gelijke behandeling expliciet wordt gemaakt dat ook discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, genderidentiteit niet is toegestaan. GroenLinks en de SP willen hier ook op grond van leeftijd en handicap aan toevoegen. De ChristenUnie wil dat artikel 1 van de grondwet wordt uitgebreid met handicap of geaardheid.
- De PvdD stelt voor in de wet de term 'hetero- of homoseksuele gerichtheid' te vervangen door 'seksuele gerichtheid'.
- DENK pleit voor het invoeren van een zogenaamd R-register voor aantoonbaar discriminerende uitingen, zodat werken bij de overheid voor mensen die discrimineren moeilijker wordt.
- GroenLinks en de PvdD willen een hogere strafmaat voor discriminerend geweld, bedreigingen en intimidatie en stelt voor dat alle politieregio's geweld tegen homo's, lesbiennes, biseksuelen, transgender en intersekse personen gaan registreren.
- Racisme moet volgens de PvdA als hate crime worden behandeld, waardoor de straffen voor de daders verhoogd kunnen worden. Ook wil de PvdA voorlichting over seksuele diversiteit overall in het onderwijs verplicht stellen en een effectievere aanpak van pestgedrag.
- De PvdA wil laagdrempelige online meldpunten en de mogelijkheid creëren om uitgaansgelegenheden die het te bont maken, hun exploitatievergunning te kunnen afpakken.
- GroenLinks wil dat de nationale aanpak van discriminatie en racisme wordt versterkt. Aan antidiscriminatievoorzieningen wordt meer bekendheid gegeven, de drempel voor melden van discriminatie wordt verlaagd.
- DENK pleit voor het invoeren van een Racisme politie door 1000 agenten op te leiden als discriminatie experts. Ook de PvdA pleit voor meer inzet op de bestrijding van discriminatie door meer gespecialiseerde agenten.
- DENK is voor het opleggen van een Educatieve Maatregel Discriminatie (EMD) na veroordelingen voor discriminatie, zodat racisten hun leven kunnen beteren.
- DENK wil verder een contacttaakstraf invoeren, waarbij mensen die discrimineren verplicht in contact moeten treden met de groep mensen die zij hebben gediscrimineerd.
- De PvdA en GroenLinks willen dat het voor slachtoffers gemakkelijker wordt melding te doen bij de politie en dat de politie en het OM meer armslag krijgen om de daders van racisme en discriminatie op te sporen en te vervolgen.

Discriminatie op de arbeidsmarkt

Veel aandacht was er in de verkiezingsprogramma's voor discriminatie op de arbeidsmarkt.

- De SP, GroenLinks en de PvdA willen dat de arbeidsinspectie meer middelen en mogelijkheden krijgt om discriminatie op de arbeidsmarkt aan te pakken.
- Ook wil de SP bedrijven die discrimineren benoemen en veroordelen, de PvdA pleit voor 'naming and shaming' van de ergste overtreders en GroenLinks wil dat bedrijven die veroordeeld zijn voor discriminatie tijdelijk worden uitgesloten van overheids-aanbestedingen.
- GroenLinks pleit voor de inzet van mystery-sollicitanten en DENK is voorstander van het laten uitvoeren van loksollicitaties, zodat gecontroleerd kan worden op discriminatie bij werving.
- DENK is verder voor een gesanctioneerde verplichting van scholen en de overheid om stageplaatsen te vinden voor studenten en voorstander van een quotumregeling voor stageplaatsen bij bedrijven met meer dan 25 werknemers.
- D66 vindt dat discriminatie uiteindelijk wordt opgelost op de werkvloer en in de dagelijkse omgang tussen werkgevers en werknemers en werknemers onderling. Maar de overheid kan investeren in goed onderwijs, in onderwijs met tweede en derde kansen en in een gedegen studiekeuze en goede sollicitatievaardigheden bij de betrokkenen. Ook kan de overheid als werkgever het goede voorbeeld geven door een actief diversiteits- en antidiscriminatiebeleid.
- D66 is voor experimenten om te komen tot neutrale sollicitatie- en promotieprocedures. De ChristenUnie wil anoniem solliciteren mogelijk maken en GroenLinks stelt voor dat de overheid bij de eigen vacatures het voortouw neemt bij het gebruik van anoniem solliciteren. De PvdA gaat op dit punt verder: de sociaaldemocraten willen dat anoniem solliciteren de norm wordt bij alle overheden en (semi) publieke instellingen.

Etnisch profileren

- De PvdA, D66, SP, GroenLinks, DENK en de ChristenUnie zijn van plan etnisch profileren tegen te gaan, onder andere door meer te doen aan diversiteitsbeleid bij de politie.
- De PvdA wil verder een cultuuromslag bij de politie en andere overheidsdiensten om etnisch profileren te voorkomen. Dat kan door middel van een betere selectie, meer training en kennis bij het politiekorps.
- De SP en GroenLinks denken aan het beter scholen van agenten om etnisch profileren te bestrijden.
- GroenLinks, D66 en DENK willen etnisch profileren tegengaan door de politie op stopformulieren te laten registreren wat de reden is waarom iemand staande wordt gehouden.
- DENK is voorstander van een landelijk Meldpunt Politiefunctioneren en DENK stelt verder een onafhankelijk onderzoek voor naar etnisch profileren bij de belastingdienst, gemeenten, de FIOD en de inspectie SZW.
- GroenLinks wil dat klachtenprocedures bij de politie transparanter worden en de klachtencommissies diverser en onafhankelijker worden.

- VNL ten slotte vindt dat politiemedewerkers niet belast moeten worden met richtlijnen over etnisch profileren.

Koloniaal verleden/ slavernijverleden

DENK, de PvdA, D66, GroenLinks en de ChristenUnie vinden dat er meer aandacht voor het koloniaal verleden en/of slavernijverleden van Nederland moet komen.

- De ChristenUnie wil meer aandacht voor het slavernijverleden van Nederland, D66 vraagt meer aandacht voor de gezamenlijke geschiedenis, inclusief bijvoorbeeld de zwarte bladzijden van kolonialisme en slavernij en DENK pleit voor het stimuleren van een 'kleurrijk' en eerlijker perspectief in de geschiedschrijving, door het opzetten van een faculteit voor Afro-Caribische en Indische geschiedschrijving. Ook wil DENK straatnamen, bruggen, tunnels en musea dekoloniseren en kolonisatoren niet meer vereren.
- De PvdA wil met kenniscentrum NiNsee (over het slavernijverleden) gesprekken en ontmoetingen organiseren ter bestrijding van vooroordelen.
- GroenLinks wil dat het Sinterklaasfeest een inclusief feest voor iedereen wordt. Naar racisme verwijzende elementen passen hier niet bij. De overheid faciliteert het gesprek met en in scholen, intochtcomités, bedrijven, verenigingen, de publieke omroep en andere actoren over aanpassing van de figuur Zwarte Piet. DENK spreekt zich uit voor het afschaffen van de racistische elementen in de karikatuur van Zwarte Piet.
- DENK en GroenLinks pleiten voor formele excuses voor ons slavernijverleden en koloniale verleden. GroenLinks wil dat alle oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië erkenning, rechtsherstel en compensatie krijgen. Ook andere slachtoffers van ons koloniale verleden moeten van GroenLinks erkenning krijgen. DENK spreekt over de koloniale bezetting van Indonesië en de politionele acties en pleit voor herstelbetalingen in de vorm van het door de regering onderhouden van slavernij-erfgoed.
- DENK stelt verder voor de relatie met Suriname te verdiepen, eerlijkere vliegticketprijzen tussen Nederland en Suriname te realiseren, de 100%-controle van passagiers die naar Nederland vliegen vanuit Suriname te stoppen en de archieven open te stellen en de Nederlandse rol in de coup van Bouterse en de Binnenlandse Oorlog te onderzoeken.
- DENK is voorstander van een onafhankelijk onderzoek naar het Nederlandse handelen in Indonesië in de jaren 1945-1950, van een ruimhartige tegemoetkoming voor (nakomelingen van) slachtoffers van Nederlands oorlogsgeweld en (nakomelingen van) mensen die zijn benadeeld als gevolg van de Indische Kwestie. Ook is DENK voor het aanbieden van excuses voor het feit dat de door Nederland ondersteunde Molukse wens voor onafhankelijkheid onmogelijk te verwezenlijken was
- DENK is voor een onafhankelijk internationaal onderzoek naar de toedracht en schaal van de Armeense kwestie.
- GroenLinks pleit voor een nationaal museum, waar ruime aandacht is voor het slavernijverleden, koloniale verleden en de geschiedenis van migratie in Nederland.